

Achtergronddocument bij Toekomstagenda Steenwijkerland:
De veranderende omgeving van Steenwijkerland

De veranderende omgeving van Steenwijkerland: geschiedenis, huidige situatie en verwachte trends

Dit achtergronddocument bij de Toekomstagenda Steenwijkerland beschrijft de resultaten van een onderzoek naar de “Stand van Steenwijkerland”. De stand van Steenwijkerland bevat een beeld van de geschiedenis en huidige situatie en kernwaarden van de gemeenten.

Steenwijkerland is in beweging. Hoe de gemeente zich in de aanloop naar 2025 ontwikkelt is afhankelijk van trends en veranderingen omgeving.

Door middel van een DESTEP-analyse zijn ontwikkelingen die op Steenwijkerland afkomen in kaart gebracht. In een DESTEP-analyse kijken we van buiten naar binnen naar Steenwijkerland. In de contextuele omgeving van de gemeente vinden ontwikkelingen plaats waar de gemeente geen invloed op heeft. Ontwikkelingen in de contextuele omgeving hebben wel invloed op de gemeente en op haar transactionele omgeving.

De trends die worden beschreven in dit deel zijn trends in de contextuele omgeving. DESTEP wordt gebruikt om zeker te stellen dat de gehele contextuele omgeving is overwogen.

Een trend is het geschatte verloop van een bepaalde ontwikkeling, vaak gebaseerd op historische data. Een trend probeert de langere termijnbeweging weer te geven. Het zijn dus geen feiten, maar verwachtingen waar in een visie rekening mee moet worden gehouden. De vastgestelde trends zijn gebaseerd op onderzoeksrapporten van onder andere het SCP, PBL, CPB en op beleidsstukken van de gemeente.

Het slot van dit deel presenteert de trends op basis van de indeling **Demografie**, **Economie**, **Sociaal-cultureel**, **Technologie**, **Ecologie** en **Politiek**.

Steenwijkerland toen en nu

Ontstaan van Steenwijkerland

De gemeente Steenwijkerland is op 1 januari 2001 ontstaan na een schaalvergroting van bestuurlijke grenzen. Steenwijkerland telt meer dan dertig bewoningskernen.

De gemeente kent van oudsher drie steden: Steenwijk, Vollenhove en Blokzijl. Het water heeft zijn invloed gehad op hun ontstaan. Vollenhove was een belangrijke haven- en vissersplaats aan de Zuiderzee. Steenwijk had een strategische ligging en ontwikkelde zich als vestingstad. Giethoorn wordt gezien als het vaardorp en is hiermee een toeristische trekpleister. Oldemarkt ligt nabij de verbinding Weerribben-Friese meren. Blokzijl is ontstaan als de voorhaven en vesting aan het Steenwijkerdiep, de verbinding met het achterland.

Het afwisselende landschap van water en land is ontstaan door de afgraving van veen voor de turfwinning. Deze turfwinning werd in het midden van de 16de eeuw een commerciële activiteit voor het gebied. Men ging steeds dieper delven, tot onder de waterspiegel. Het weggraven veen zou het landschap geleidelijk veranderen in een labyrint van trekgraten en plassen.

Vroege geschiedenis

De eerste tekenen van leven in het gebied van de gemeente Steenwijkerland zijn archeologische resten uit de Steentijd. Deze volkeren leidde een nomadisch bestaan. Later is het gebied ook bewoond door Romeinen en Franken. Van de 17de tot in de 19de eeuw reisden veel Duitsers naar het gebied om in de vervening te gaan werken. Deze seizoenarbeiders hielden hun verblijf in verplaatsbare houten vervenershutten. Deze tijdelijke arbeidskrachten werden met de niet zo vleiende volksbenaming van *poepen* aangeduid.

Infrastructuur en Vervoer

Tot het midden van de 20ste eeuw verliep het meeste vervoer met platboomde vaartuigen over de vele ondiepe wateren. Om de turf te vervoeren werden vaarten gegraven. De grootste en belangrijkste was de Arembergergracht, in 1632 opgevolgd door het Steenwijkerdiep. In de eerste helft van de vorige eeuw ontstond de behoefte aan nieuwe kanalen. Ze dienden als ringvaart voor de waterhuishouding en als vaarweg om de polders heen.

De Zuiderzee was van oudsher een grote bedreiging. Sinds de afsluiting van de Zuiderzee in 1932 heeft de dijk geen functie meer als primaire waterkering. De aanleg van de Noordoostpolder heeft de oude Zuiderzeedijk nog verder van het water verwijderd. De traditionele visserij hield daarmee op te bestaan.

Het vervoer over land ging tot aan het begin van de 19^e eeuw vooral te voet of te paard. Later werden hier meer wielvoertuigen aan toegevoegd door betere wegen. Na het droogvallen van de polder werd voor het transport in plaats van watertransport vooral gebruik gemaakt van vrachtauto's. De doorgaande wegen naar de polder moesten echter nog worden aangelegd. De belangrijkste aansluitingen van de doorgaande wegen kwamen bij Kuinre (de N351 van Wolvega naar Emmeloord), bij Blokzijl (de N333 van Steenwijk naar Marknesse) en bij Vollenhove (de N331 van Zwolle via Zwartsluis naar Emmeloord). In het buitengebied van

de gemeente liggen momenteel een veelheid aan wegen zoals de Rijksweg (A32) en provinciale wegen (o.a. N333, N762 en N351).

Met de opkomst van het spoorvervoer in de loop van de 19^e eeuw werd het gebied nog beter toegankelijk. Op 15 januari 1868 werd de spoorlijn van Arnhem via Zwolle, Meppel en Steenwijk naar Leeuwarden in gebruik genomen. Steenwijk kreeg een eigen station. In 1927 werd dit traject verdubbeld. Naast spoorlijnen werden er veel tramlijnen aangelegd; In 1914 kwam er een smalspoortamlijn tussen Zwolle en Blokzijl. Deze tramlijn werd in 1934 vervangen door een busdienst.

Herindeling na de Tweede Wereldoorlog

Het gebied van de Gemeente Steenwijkerland telde in 1899 een kleine 28.000 inwoners. Ruim eenderde woonde in Steenwijk en het omliggende Steenwijkerwold. In plattelandsgemeenten als Blankenham, Giethoorn, Steenwijkerwold, Ambt Vollenhove en Wanneperveen was het merendeel van de bevolking werkzaam in de landbouw en veehouderij. In de meer stedelijke gebieden van Steenwijk, Blokzijl en Stad Vollenhove werkte men vooral in de handel, visserij, scheepsbouw of hout- en meubelindustrie. Ook woonden er veel huisbedienden, in dienst van de burgerij. Gedurende de 20ste eeuw groeide het aantal inwoners gestaag naar ongeveer 35.000 in 1947, 40.000 in 1971.

Na de Tweede Wereldoorlog liep het gebied van Noordwest-Overijssel sociaaleconomisch achter op de rest van

de provincie. De provincie bood een helpende hand met een streekondersteunend beleid. Dit leidde tot schaalvergroting van gemeenten. Steenwijk ontwikkelde zich tot het economische centrum van de regio. In de stad waren omstreeks de jaren zeventig verreweg de meeste arbeidsplaatsen in zowel de industrie- als de dienstensector. De landbouw bleef in Blankenham, Giethoorn, Steenwijkerwold en Ambt Vollenhove een voorname bron van bestaan.

Twintig jaar later fuseerden de drie Kopgemeenten. Er werd gesteggeld over de naam van de gemeente. De kwestie lag gevoelig. De werknaam Steenwijk werd op 1 januari 2003 verruild voor Steenwijkerland.

Nieuwe burenen en einde van de visserij

Toen in 1932 de Afsluitdijk gereedkwam en het einde van de Zuiderzee een feit werd, hezen de vissers van Vollenhove de vlaggen op hun schepen halfstok. Dit was voor de stad, waar een groot deel van de bevolking van de visserij leefde, een economisch verlies. Met 105 zeegaande vissersschepen was Vollenhove in 1905 nog de belangrijkste vissersplaats van Overijssel: de zevende in rang van alle vissersplaatsen aan de Zuiderzee. De komst van de Noordoostpolder betekende het einde voor de bloeiende visserijsector.

Buitengebied gemeente Steenwijkerland

De huidige belangrijkste functies van het buitengebied in Steenwijkerland zijn landbouw, natuur, wonen en recreatie. De onderlinge verhouding is aan het veranderen, onder meer als gevolg van de toenemende waardering voor natuur en landschap en de veranderende vorm en schaal van de landbouw en recreatie. De landbouw (melkveehouderij) is van oudsher de grootste ruimtegebruiker. Het wonen in het buitengebied was tot WOII voornamelijk gebonden aan de bedrijvigheid op het platteland.

Daarna zien we dat steeds meer mensen in het buitengebied gaan wonen, die elders werk vinden. Toename in mobiliteit en behoefte aan rust dragen hieraan bij. Vanaf de eindjaren '50 streken steeds meer mensen vanuit de Randstad neer in het gebied. Vaak als tijdelijke bewoners van een tweede huis gedurende een deel van het jaar.

Recreatie en toerisme

In de gemeente Steenwijkerland liggen twee centrale natuurgebieden: De Weerribben en De Wieden. Het is het grootste en belangrijkste laagveenmoerasgebied van West-Europa. Het valt onder natuurbescherming. Een deel van het natuurgebied Zwarte Meer valt ook binnen de gemeentegrenzen. Met een oppervlak van ongeveer 100 km² vormen deze natuurgebieden een aanzienlijk deel van het 320 km² grote grondgebied van de gemeente Steenwijkerland.

Vanaf de jaren '30 van de 20ste eeuw kwam het toerisme op gang. Hun aantal zou sinds de film *Fanfare* steeds sneller groeien. Kleinschalige coulisselandschappen, uitgestrekte laagveenmoerasgebied, weidse polderlandschappen, heide- en jonge ontginningsgebieden, landgoederen en fraaie houtwallen maken het gebied een uitstekende toeristische trekpleister. De plattelandsregio kent ook veel toeristisch-recreatieve concentratiepunten als Giethoorn, Blokzijl, Vollenhove en Steenwijk.

De Steenwijkerlandse Cultuur

De bewoning van het gebied is vooral aan de randen te vinden. De Steenwijkerlander bestaat dus niet; de blik van de inwoners was vooral naar buiten gericht: de mensen van het westen op de Zuiderzee en de mensen van Steenwijk hadden sterke (kerkelijke) banden met Drenthe en Stellingwerf. Steenwijkerland was een protestantse gemeente, al heeft ook hier de secularisering doorgezet. De oude tegenstelling tussen stad en

platteland is nog steeds actueel: in de steden wordt overwegend sociaal-democratisch gestemd, in het zuiden van de gemeente hebben de christen-democraten een sterke achterban.

Steenwijkerland nu

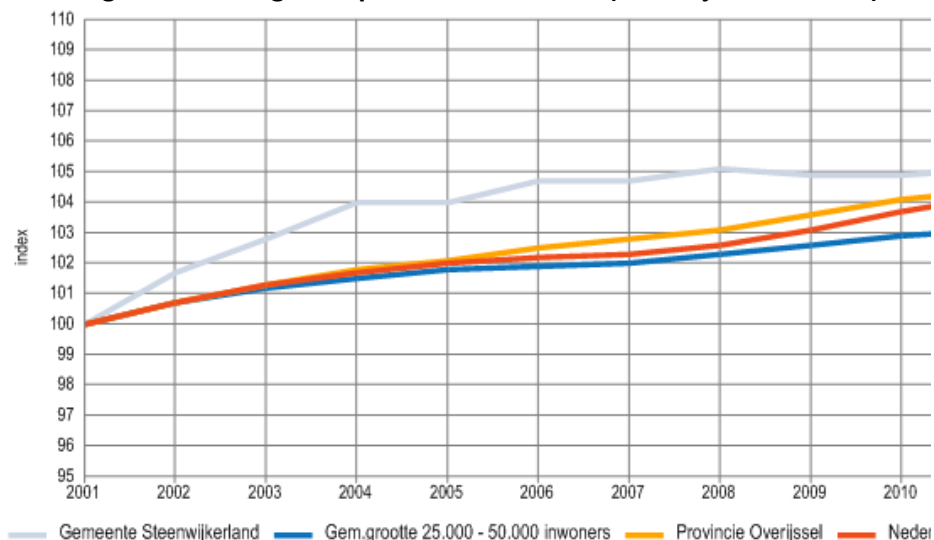
Wat is het startpunt van waaruit we in Steenwijkerland naar de toekomst kijken?

Bevolking

Bevolkingsamenstelling:

De gemeente Steenwijkerland behoort qua oppervlakte tot één van de grootste gemeenten van de provincie Overijssel. Op 1 januari 2013 telt de gemeente Steenwijkerland 43.437 inwoners, verspreid over 29 kernen en 330 km².

Bevolkingsontwikkeling in de periode 2001 - 2013 (indexcijfer 2001=100)

Bevolking naar leeftijdsklasse in 2013 (abs., rel.)

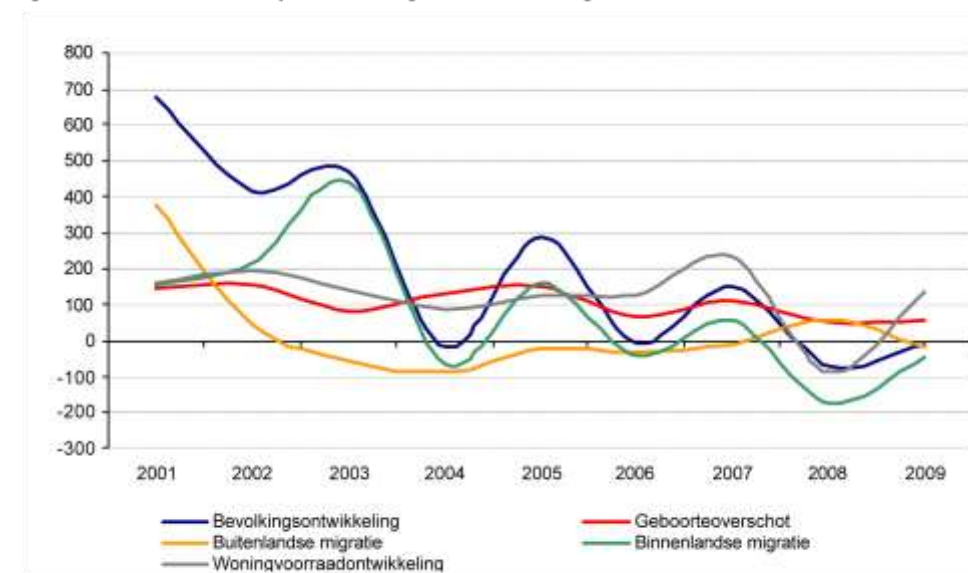
Inwoners	Steenwijkerland	Gemeenten met 25.000 - 50.000 inwoners	Provincie Overijssel	Nederland
<i>jonger dan 5 jaar</i>	4,9 %	5,1 %	5,7 %	5,4 %
<i>5 tot 10 jaar</i>	5,9 %	5,8 %	6,2 %	5,7 %
<i>10 tot 15 jaar</i>	6,9 %	6,5 %	6,5 %	6,1 %
<i>15 tot 20 jaar</i>	5,8 %	6,1 %	6,1 %	5,9 %
<i>20 tot 25 jaar</i>	5,2 %	5,2 %	6,2 %	6,3 %
<i>25 tot 45 jaar</i>	22,8 %	23,2 %	25,5 %	25,8 %
<i>45 tot 65 jaar</i>	29,0 %	29,6 %	27,0 %	28,0 %
<i>65 tot 80 jaar</i>	14,6 %	14,1 %	12,6 %	12,6 %
<i>80 jaar of ouder</i>	4,9 %	4,6 %	4,2 %	4,2 %

Het aantal kinderen onder de 5 jaar is in de periode 2001-2013 afgenomen met 19%. De bevolking van boven de 80 jaar is echter toegenomen met 41%. Er is nog steeds sprake van een structureel geboorteoverschot maar dit neemt door de vergrijzing af.

De rond 2003 gerealiseerde nieuwbouw in de Woldmeenthe heeft mensen van buiten aangetrokken. Daarna is er sprake geweest van een veel lagere plancapaciteit, waardoor Steenwijkerland minder nieuwe inwoners heeft gekregen. Inmiddels spelen ook andere factoren bij migratie een rol. Landelijk speelt het feit dat het aantal gezinnen afneemt. Die groep koos in het verleden vaak voor wonen in een landelijke omgeving en kiest momenteel veel vaker voor wonen in of aan de rand van de stad (re-urbanisatie). Deze ontwikkelingen verminderen de mogelijkheden voor Steenwijkerland om een regionale opvangfunctie te vervullen.

Het migratiesaldo van jongeren in de leeftijd 15-24 is in alle jaren negatief en dat van 50-plussers beperkt positief. Vooral gezinnen met kinderen tot 15 jaar hebben zich tot en met 2007 (met uitzondering van 2004) per saldo in de gemeente gevestigd. De omvang van deze groep migranten neemt per wel saldo af.

Figuur 1: Gemeente Steenwijkerland. Demografische ontwikkelingen 2001 - 2009

Bron: CBS, 2011.

Demografische druk

De groene druk -de verhouding tussen het aantal 0 tot 19-jarigen en het aantal 20 tot 65-jarigen.- bedraagt in de gemeente Steenwijkerland 41,2%. De grijze druk -de verhouding tussen het aantal personen van 65 jaar of ouder en het aantal personen van 20 tot 65 jaar- is met 34,1% lager dan de groene druk. De grijze druk is in de gemeente Steenwijkerland groter dan gemiddeld in de groep gemeenten van vergelijkbare grootte.

Bevolking naar demografische druk in 2013

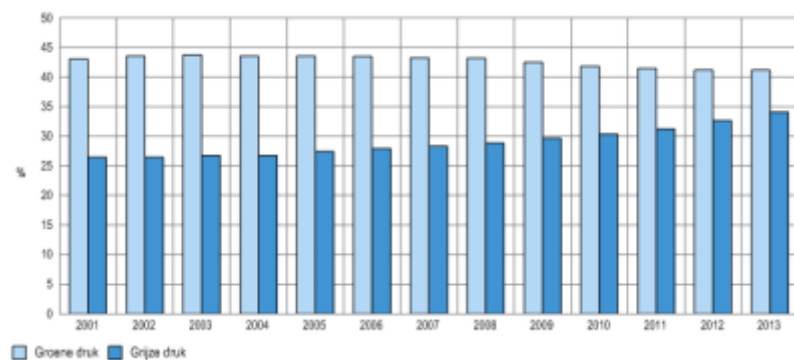

	Steenwijkerland	Gem.grootte 25.000 - 50.000 inwoners	Provincie Overijssel	Nederland
Druk per 100 personen van 20-64 jaar	73,9 %	71,3 %	69,4 %	65,4 %
groene druk (19 jaar of jonger) (%)	41,2 %	40,4 %	41,8 %	38,4 %
grijze druk (65 jaar of ouder) (%)	34,1 %	32,2 %	28,7 %	28,0 %

De groene druk is de afgelopen 12 jaar licht afgenomen, de grijze druk is in deze periode toegenomen met 29%.

Bron: CBS (2014)

Bevolking Steenwijkerland naar demografische druk in de periode 2001 - 2013 (%)

Huishoudens

De omvang van de huishoudens in de gemeente Steenwijkerland bedraagt gemiddeld 2,34. Dit ligt iets hoger dan de gemiddelde huishoudengrootte in Nederland.

		Steenwij- kerland	Gem. grootte 25.000 - 50.000 inwoners	Nederland
Huishoudgrootte (gem. aantal pers.)	2012	2,34	2,36	2,23
Eénpersoonshuishoudens (%)	2013	30,7	30,7	37,0
Meerpersoonshuishouden s (%)	2013	69,3	69,3	63,0

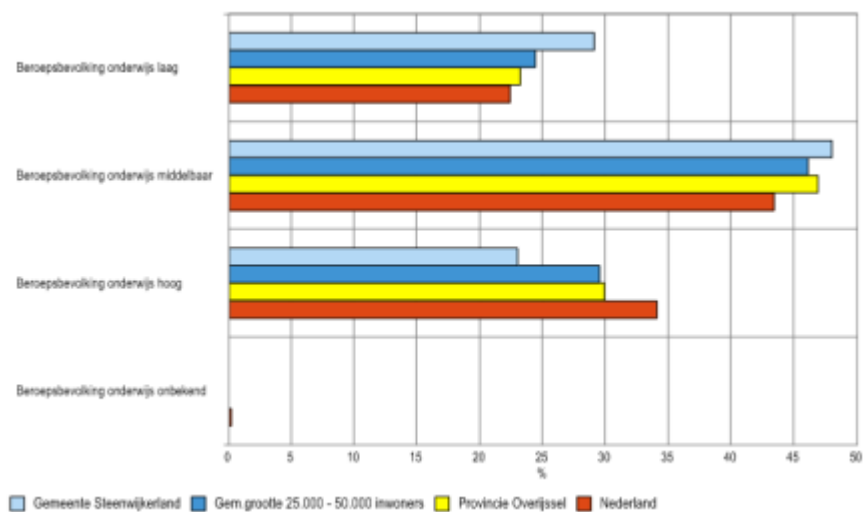
Bron: CBS, Huishoudensstatistiek

Opleiding en Inkomen

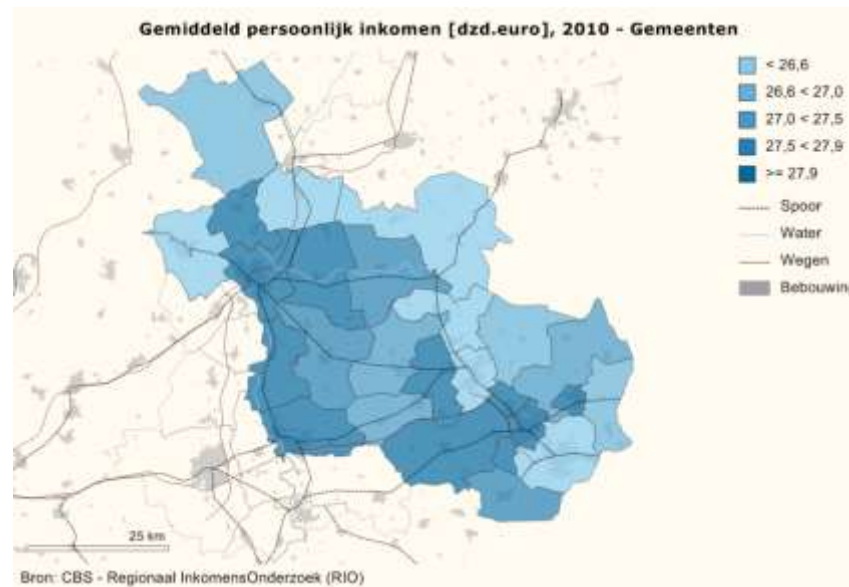
Inkomens en opleiding hangen nauw samen. Het opleidingsniveau is een van de meest voorspellende factoren voor economische groei. Het aandeel personen binnen de beroepsbevolking met een hoog opleidingsniveau ligt in Steenwijkerland lager (23%) dan het landelijk gemiddelde (34%) en het provinciaal gemiddelde (30%).

Daarnaast ligt het gemiddeld aantal mensen met lage inkomens in Steenwijkerland (29%) hoger dan het landelijk gemiddelde (22,5%).

Onderwijsniveau beroepsbevolking in 2012 (%)

De gemeente Steenwijkerland kent een min of meer gemiddeld inkomen in Overijssel.

Woon- en Leefklimaat

Het is niet eenvoudig om het gemeentelijk woon- en leefklimaat in een meetbare eenheid uit te drukken. Individuele voorkeuren bepalen uiteindelijk wat als een 'goed' of een 'slecht' woon- en leefklimaat wordt ervaren. Tegelijkertijd zijn er ook factoren die door vrijwel alle inwoners van belang worden geacht voor een aantrekkelijk woon- en leefklimaat.

Zo zijn op plekken waar veel mensen willen wonen de huizenprijzen hoger. Huizenprijzen vormen daarom een goede indirecte indicator voor

de kwaliteit van de woon- en leefomgeving. Dit geldt wel pas na correctie voor een aantal factoren. Bijvoorbeeld het aantal banen binnen acceptabele reistijd (als indicator voor de ligging ten opzichte van de belangrijkste economische centra). Ook het aanbod natuur binnen acceptabele reistijd is zo'n corrigerende factor.

Het woon- en leefklimaat in de gemeente Steenwijkerland is landelijk vergeleken gemiddeld:

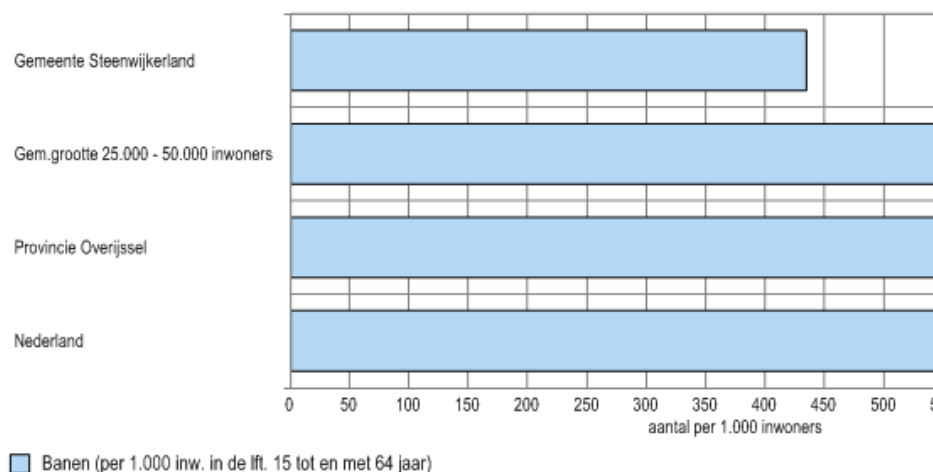
Bron: waarstaatjegemeente.nl

Economie

Banen

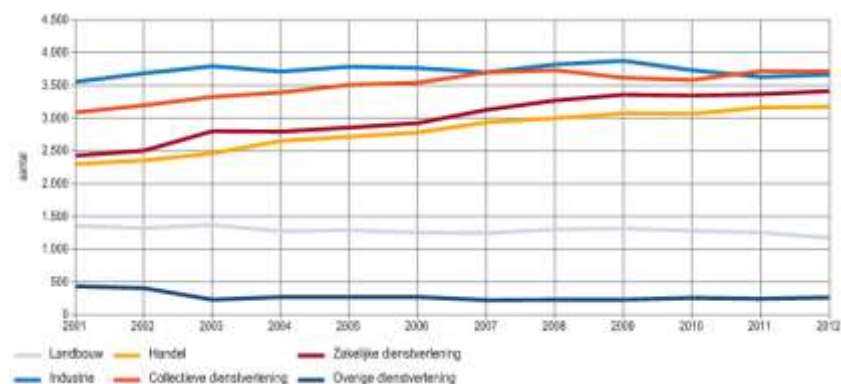
In de gemeente Steenwijkerland zijn 434,2 banen per 1.000 inwoners in de leeftijd 15 t/m 64 jaar. Dit staat tegenover 610,3 banen per 1.000 inwoners in de groep gemeenten van vergelijkbare bevolkingsomvang.

Banen (per 1.000 inw. in de leeftijd 15 t/m 64 jaar) in 2012

Sinds 2001 is het aantal banen in de gemeente Steenwijkerland toegenomen met 17%.

Banen naar sector in de periode 2001 - 2012 (abs.)

Bron:

<http://www.waarstaatjegemeente.nl/index.php?id=660&geoitem=1708>

In 2011 was in Steenwijkerland 18,1% van de werkzame beroepsbevolking werkzaam als zelfstandige. Dit aandeel is groter dan gemiddeld in de groep gemeenten van vergelijkbare bevolkingsomvang.

Steenwijkerland valt te typeren als een slaapgemeente (bron: Telos). Hier is de hoeveelheid banen 86% of minder dan de omvang van de beroepsbevolking. Een deel van de beroepsbevolking moet de gemeente verlaten om elders werk te vinden.

Beroepsbevolking

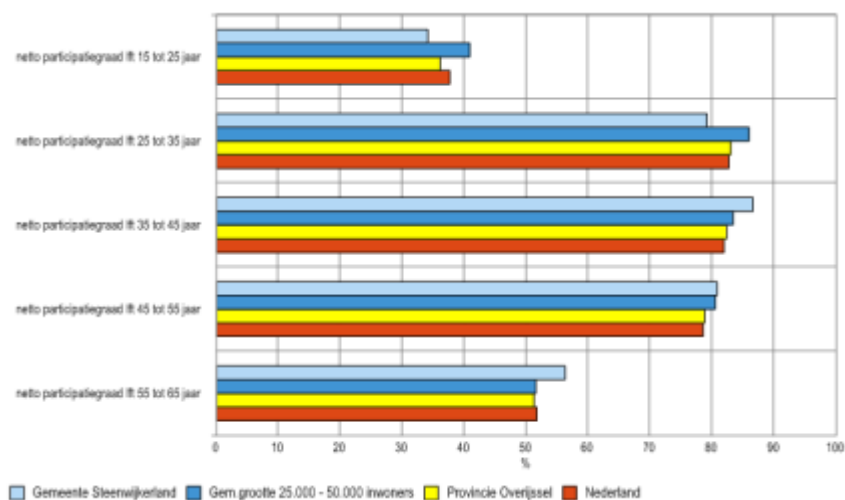
De omvang van de beroepsbevolking in de gemeente Steenwijkerland bedraagt 19,800 personen.

Arbeidsparticipatie

Het aandeel van de werkzame beroepsbevoling in de potentiële beroepsbevolking - de nettoparticipatiegraad - bedraagt 68,1%, en is hoger dan de netto participatie in de groep gemeenten van vergelijkbare bevolkingsomvang.

De netto participatiegraad in de leeftijdsklasse 55-65 jaar bedraagt in de gemeente 56%, en is daarmee hoger dan in de groep gemeenten van vergelijkbare omvang.

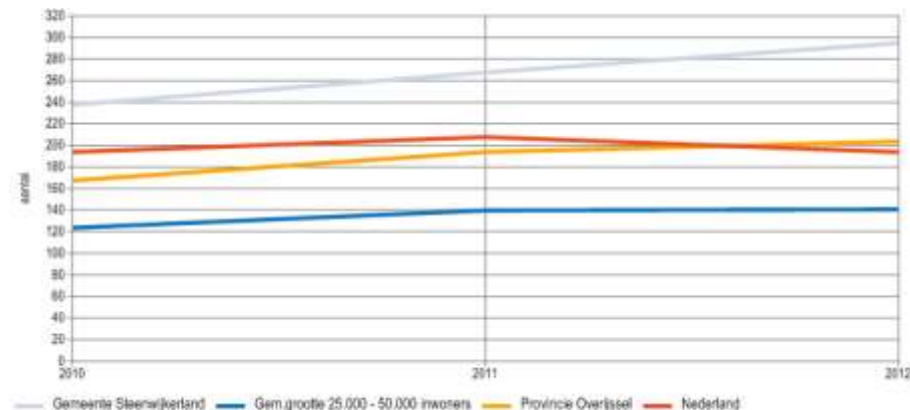
Netto-participatiegraad naar leeftijd in 2012 (%)

Re-integratietrajecten

In de gemeente is het aantal personen in een re-integratietraject in de periode 2010-2012 toegenomen met 24%.

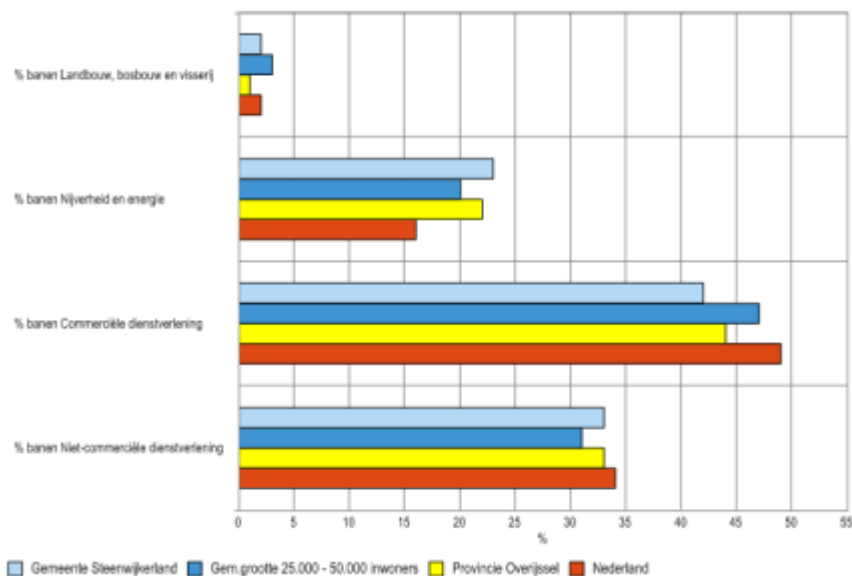
Personen in re-integratietraject (per 10.000 inwoners in de arbeidsproductieve leeftijd)

Werkgelegenheid

Kijken we naar de werkgelegenheid dan zien we dat dit per sector niet teveel afwijkt van het landelijk gemiddelde. In Steenwijkerland is gemiddeld meer werk in nijverheid en energie en minder werk in commerciële dienstverlening.

Banen in 2010 (%)

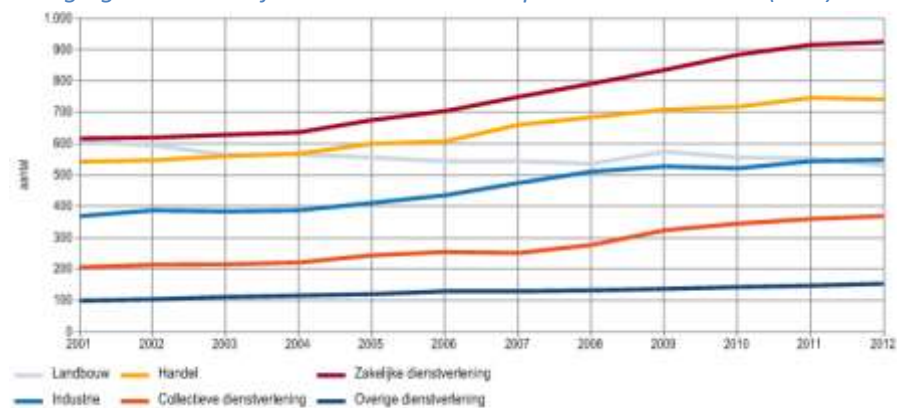

Bedrijven

In de gemeente Steenwijkerland bevinden zich 130,8 vestigingen van bedrijven per 1.000 inwoners tegen 116,2 vestigingen bij gemeenten van vergelijkbare omvang.

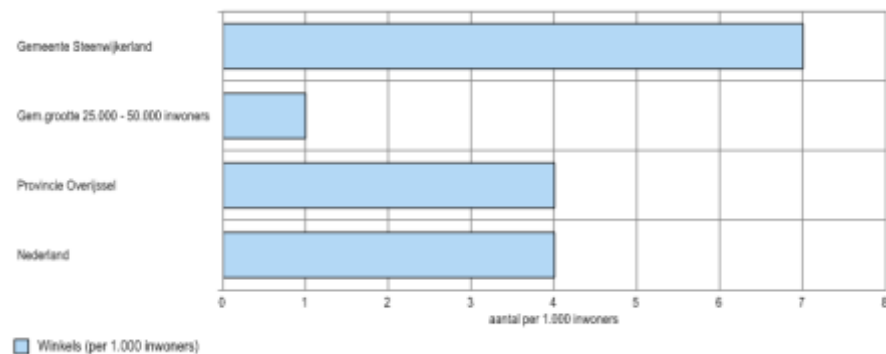
Sinds 2001 is het aantal vestigingen van bedrijven in de gemeente Steenwijkerland toegenomen met 34%.

Vestigingen van bedrijven naar sector in de periode 2001 - 2012 (abs.)

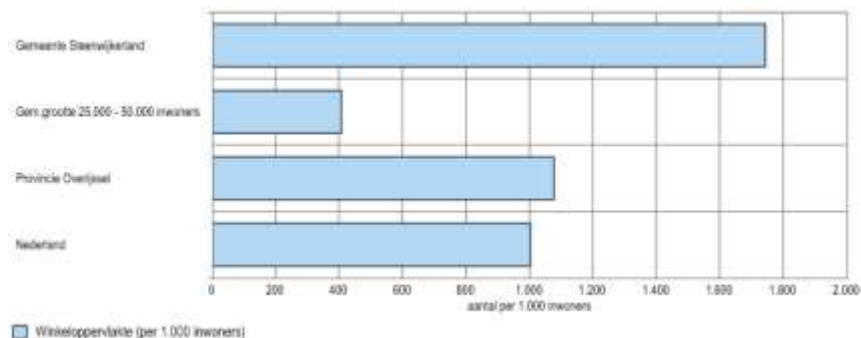
Detailhandel

De Gemeente Steenwijkerland heeft per 1.000 inwoners de beschikking over 7 winkels. Dit ligt flink boven het gemiddelde.

Daarnaast heeft de gemeente een winkeloppervlakte van 1.750 meter per 1.000 inwoners - ook fors meer dan het landelijk gemiddelde van 1.000

meter.

Bereikbaarheid

Bereikbaarheid (afstand in km)

	Steenwijkerland	Gem.grootte 25.000 - 50.000 inwoners	Provincie Overijssel	Nederland
hoofdverkeersader	14	15	15	17
treinstation	7	6	4	5
overstappunt treinstation	17	15	10	11

Toerisme en recreatie

Het verblijfsrecreatieve aanbod bedient het lage- en het middensegment van de markt. Het aantal hotels en bungalowcomplexen is beperkt. Er is

vooral een versnipperd aanbod aan appartementen. Het gebied kent wel veel campings.

Werkgelegenheid Toerisme

In 2011 telde de gemeente Steenwijkerland 390 toeristische bedrijven. Hieronder zijn bedrijven gerekend die zich als hotel, pension, kampeer- en vakantiebedrijf, restaurant/cafetaria en café hebben gevestigd. Deze bedrijven boden werk aan circa 2.000 mensen, inclusief parttimers en uitzendkrachten.

In 2011 was de werkgelegenheid in de vrijetijdssector, exclusief toeleverende bedrijven en voorzieningen voor de lokale bevolking, goed voor een aandeel van 13,1%. Dit is in lijn met het aandeel van de vrijetijdssector in de totale werkgelegenheid tussen 2005 en 2011. De werkgelegenheid in WaterReijkWeerribbem-Wiedden is in de periode van 2005-2011 met 4,5% gegroeid (bron Lisa 2012).

Het totale aantal overnachtingen in WaterReijk en in de IJsseldelta tijdens alle binnenlandse toeristische vakanties was in 2011 1.165.800. Sinds 2007 is het aantal binnenlandse toeristische vakanties toegenomen van 130.600 in 2007 naar 146.200 in 2011 (bron: Continu Vakantie Onderzoek (CVO 2012).

De totale bestedingen tijdens toeristische binnenlandse vakanties in WaterReijk en in de IJsseldelta was in 2011 € 32.948.000. De gemiddelde bestedingen per persoon per dag zijn gestegen van € 25,68 in 2007 naar € 26,68 in 2011. Deze bestedingen komen vrijwel geheel terecht bij de lokale en regionale middenstand en horeca (bron: CVO 2012).

Toerisme en Recreatie

Tabel 1. Wie zijn de verblijfsgasten in Overijssel- Alle binnenlandse vakanties¹.

Alle binnenlandse vakanties					
	Waterrijk/ IJsseldelta	Vechtdal	Salland	Sallandse Heuvelrug	Twente
Uitbundig geel	8%	16%	27%	15%	18%
Gezellig lime	61%	33%	23%	31%	27%
Rustig groen	15%	14%	10%	24%	17%
Ingetogen agua	6%	25%	23%	14%	25%
Avontuurlijk paars	10%	21%	18%	15%	13%
Totaal	100%	100%	100%	100%	100%

In Waterrijk / IJsseldelta komen overwegend gasten die zijn te typeren als “Gezellig” of “Rustig”.

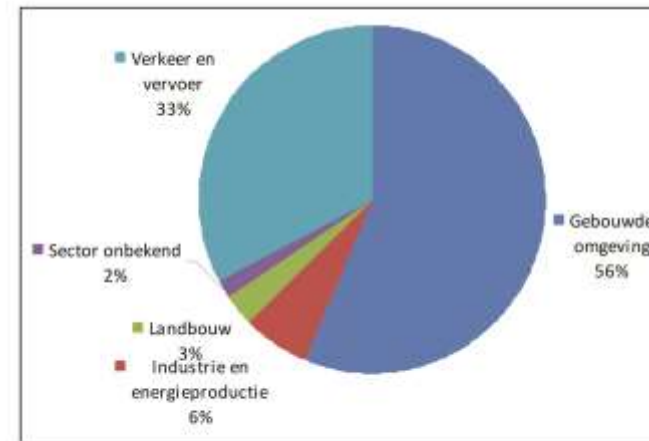
“Gezellig lime-toeristen”: Recreëren is lekker vrij zijn, rust en ontspanning. Deze toeristen zijn gericht op het eigen gezin, de directe leefomgeving. Het gemiddeld inkomen ligt wat lager, ze zijn prijsgevoelig. Een braderie of rommelmarkt is gezellig. Veelgezinnen met wat oudere kinderen en oudere tweepersoonshuishoudens.

“Rustig groen-toeristen”: Rustige recreanten. Geen grote wensen, houden van privacy en rust. Vaak één- en tweepersoonshuishoudens in de oudere leeftijdscategorie. Toeristen die de drukte willen vermijden en dus niet naar evenementen en grote attracties gaan. “In de eigen omgeving is genoeg moois te zien en te ontdekken, je hoeft er niet ver voor te reizen.”

Bron: Smartagent (2014)

Energie en Duurzaamheid

In een recente studie van Telos naar duurzaamheid onder de 100 grootste Nederlandse gemeenten, staat Steenwijkerland op nummer 10.

Grafiek 1: Energiegebruik Steenwijkerland.

Veruit het grootste deel van het energieverbruik wordt veroorzaakt door de gebouwde omgeving (56%), gevolgd door verkeer en vervoer (33%). De sector Industrie en energieproductie beslaat 6% en de landbouwsector is verantwoordelijk voor 3% van het energiegebruik in de gemeente.

Binnen de sector gebouwde omgeving wordt het grootste energiegebruik veroorzaakt door het huishoudelijk energiegebruik (69%). Het grootste deel van het energiegebruik van de woningen wordt gevormd door de verbranding van aardgas. Binnen de sector industrie en energie zit het grootste deel van het energiegebruik in het elektriciteitsgebruik. In de landbouwsector wordt de meeste energie verbruikt door de verbranding van aardgas.

Steenwijkerland wordt tot een van de 25 groene gemeenten in Nederland gerekend. Tot de groene gemeenten worden gerekend gemeenten met meer dan 15% landoppervlakte aan bos en natuur. Steenwijkerland heeft

significant minder geluids-, stank- en veiligheidsproblemen, en scoort hoger dan de totale groep van 100 gemeenten op natuur en landschap en op hergebruik van grond(afval)stoffen. Er zijn geen voorraden die in de groene gemeente negatief afsteken ten opzichte van het totaal van de onderzochte groep.

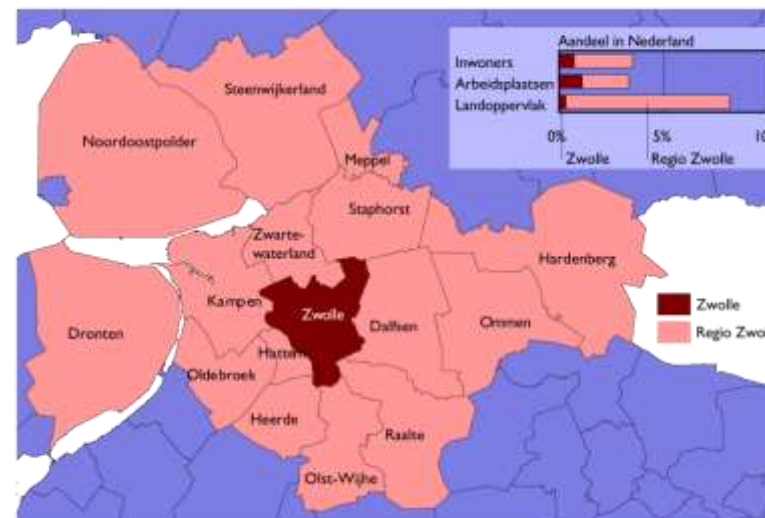
Plek in de Regio

Steenwijkerland als onderdeel regio Zwolle

De gemeente Steenwijkerland is onderdeel van de regio Zwolle. Deze regio bestaat uit 16 gemeenten. De gemeenten in deze regio liggen in vier provincies. Het gebied omvat 8,3% van het totale Nederlandse oppervlak. Het aantal inwoners is ongeveer gelijk aan Rotterdam. Per 1 januari is dat 606.000 inwoners (3,6% van Nederland). De gemeenten van de regio hebben een intentieovereenkomst ondertekend waarin ze zijn overeengekomen economisch samen te werken in het gebied.

Gebiedsindeling en aandeel gebieden in Nederland

Economie en Werkgelegenheid in de Regio Zwolle

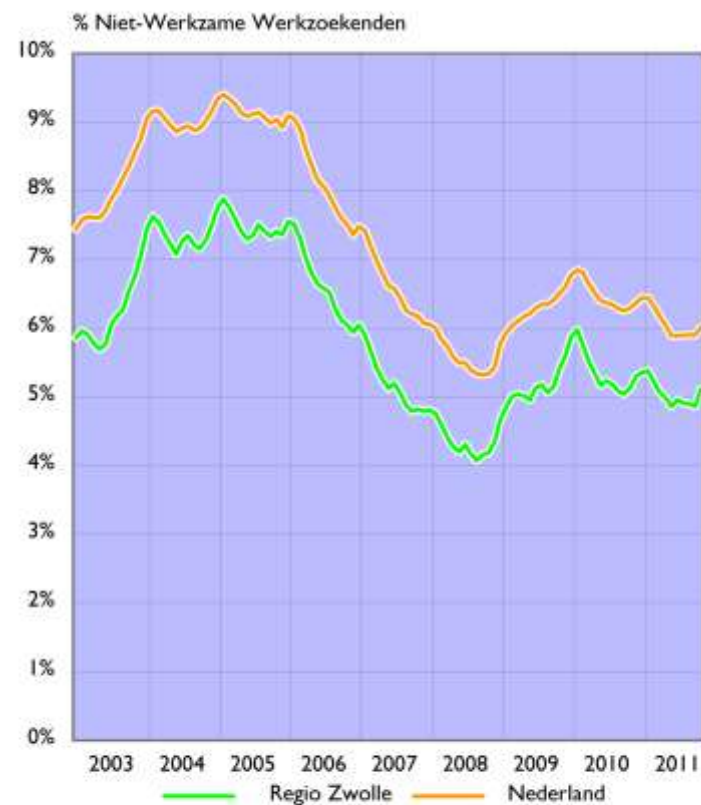
Veel kleine en middelgrote (familie)bedrijven vormen de basis van de regionale economie. Een aantal regionale clusters maken deel uit van de nationale topsectoren die kansrijk zijn voor innovatie.

Het aantal faillissementen is echter gestegen. Dat geldt ook voor de werkloosheid, al ligt die nog wel onder het landelijk gemiddelde. Winst en productie zijn gegroeid, maar regionale groeicijfers overstijgen niet de gemiddelde nationale groeicijfers.

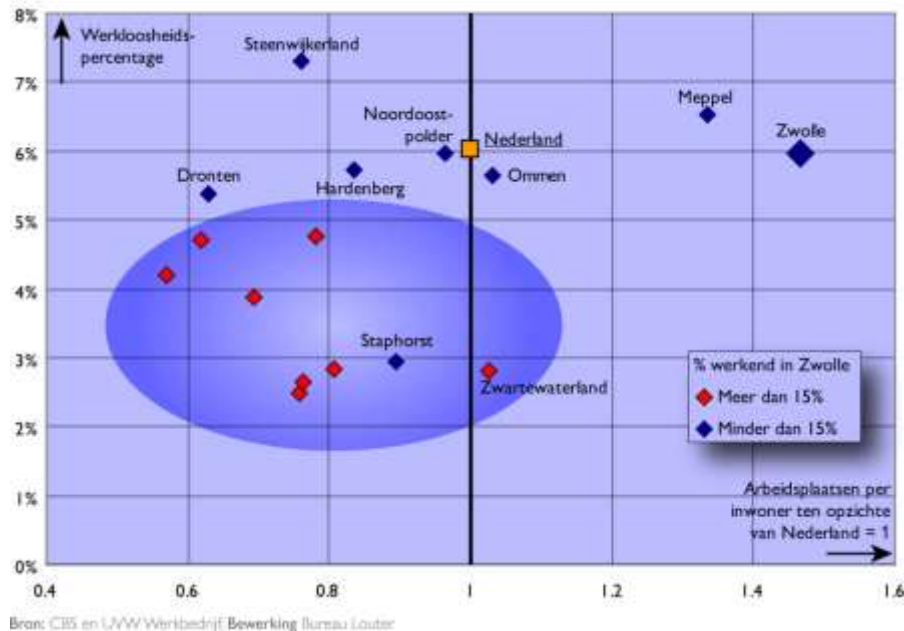
Met 295.000 arbeidsplaatsen heeft de regio een aandeel van 3,6% in Nederland. De economie van Regio Zwolle is met 0,7% gegroeid tot €17,3 miljard aan toegevoegde waarde. Deze groei geschiedde onder lastige marktomstandigheden; de aanhoudende economische crisis blijft een uitdaging voor bedrijven.

De procentuele groei van arbeidsplaatsen in de Regio Zwolle lag boven het nationaal gemiddelde.

Werkloosheidspercentage 2003-2011 (Bron: regio Zwolle)

Bron: UvW Werkbedrijf; Bewerking Bureau Louter

Gemeente Steenwijkerland heeft vergeleken met andere gemeenten in de regio een hoger werkloosheidspercentage.

Het type groei van de regio

Kennis wordt steeds belangrijker in de nationale en internationale economische concurrentie. Hoewel kennis ook gedurende werkprocessen opgedaan kan worden, vormt een goede opleiding van de beroepsbevolking een belangrijke graadmeter voor de mate waarin een regio kan aansluiten bij de ontwikkeling in de richting van een 'kenniseconomie'.

De regio Zwolle behoort tot de delen van Nederland waar het gemiddeld opleidingsniveau van de beroepsbevolking het meest is toegenomen

Verschillen tussen gemeenten in de regio Zwolle

De gemiddelde pendelafstand voor Zwolle is erg hoog. Meppel en Zwolle vervullen in de regio een belangrijke werkgelegenheidsfunctie, naast de Noordoostpolder, Zwartewaterland en Ommen. In de gemeenten rond Zwolle werkt meer dan 15% van de werkzame inwoners in de stad. De meeste van die gemeenten kunnen een lage werkgelegenheidsfunctie toch met een lage werkloosheid combineren doordat inwoners profiteren van de banen in de provincie stad. In wat verder gelegen gemeenten zijn de bewoners meer afhankelijk van eigen of aangrenzende gemeenten. De werkloosheid ligt hier dus hoger (maar veelal onder het nationale gemiddelde).

Bron: *De economische kracht van de Gemeente Zwolle (ZwolleKampenNetwerkStad)*.

Ontwikkelingen en signalen uit de externe omgeving van de gemeente Steenwijkerland

Demografie

Stabilisatie inwonertal

Naar verwachting blijft het inwoneraantal voor de gemeente Steenwijkerland de komende jaren stabiel.

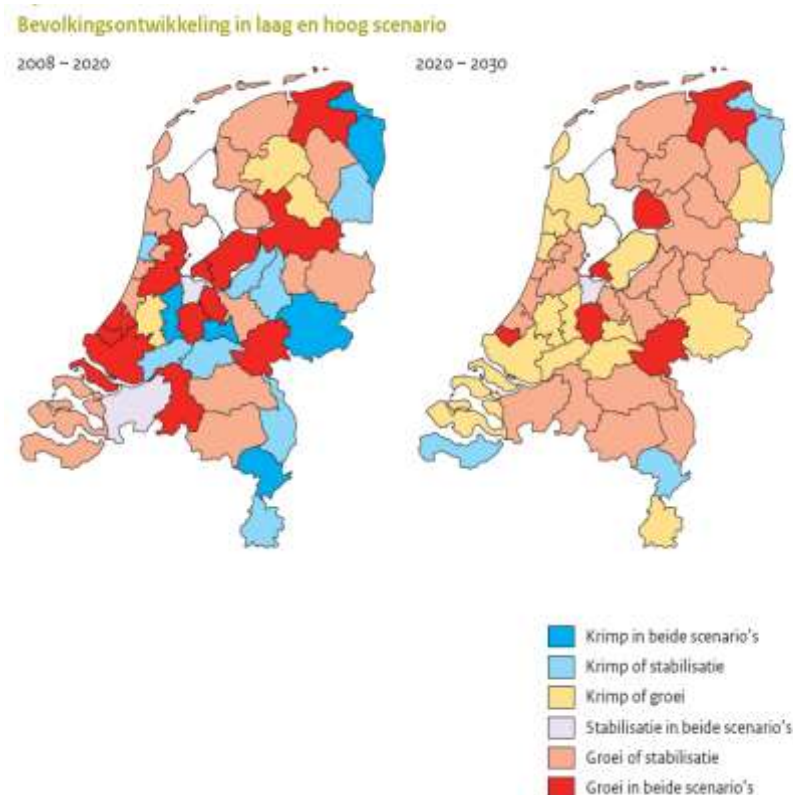
Jaartal	Inwoners Steenwijkerland
2012	43.402
2015	43.342
2020	43.471
2025	43.530

Primos prognose (2013)

Volgens prognoses van het CBS (2014) groeit het aantal inwoners van Steenwijkerland tot 2030 naar 44.900 inwoners. Daarna zet naar verwachting een krimp in naar 42.900 inwoners in 2040.

In de studie "Nederland in 2040: een land van regio's" brengt het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL, 2011) in kaart hoe de regionale behoefte aan wonen, werken en mobiliteit zich tot 2040 ontwikkelt. Tot 2020 zijn er regio's met duidelijk herkenbare groei of krimp te onderscheiden. Na 2020 is dit lastiger te voorspellen: voor steeds meer regio's is zowel groei als krimp goed mogelijk. De regio waartoe Steenwijkerland gerekend wordt groeit naar verwachting tot 2020. In de periode na 2020 is verdere groei onzeker. Oostelijke en noordelijke

buurgemeenten kunnen volgens deze prognose op korte termijn met krimp te maken krijgen, al is dit ook onzeker.

Volgens de Regionale Bevolkings- en huishoudensprognose 2013 – 2014 (PBL / CBS, 2013) zal de gemeente Zwolle de komende decennia blijven groeien. Met die forse bevolkingsgroei levert Zwolle een significante

bijdrage aan de inwonersgroei in de provincie. De verwachting is dat inwoners van Steenwijkerland steeds meer naar deze stad trekken.

Jaartal	Inwoners Zwolle
2014	123.500
2020	129.100
2025	135.000

PBL/CBS (2013)

Bron: Agenda van de Toekomst wonen, Trendbureau Overijssel (2013)

Binnengemeentelijke migratie

Ook binnen de gemeente verhuizen inwoners tussen de kernen. Deze interne migratiestromen kunnen de demografische ontwikkeling van een dorp aanzienlijk beïnvloeden.

Of dorpen krimpen en de mate waarin, dat gebeurt is sterk afhankelijk van ligging en aantrekkelijkheid van de gemeenschappen. Het is mogelijk dat van dorpen die dicht bij elkaar liggen, het ene dorp vitaal is en het andere niet. Aandacht voor deze diversiteit is essentieel.

Aantrekkelijkheid is afhankelijk van een groot aantal factoren. Het is de vraag in hoeverre deze ontwikkeling te sturen is, en het is ook een politieke vraag in hoeverre je als overheid hierin invloed wilt uitoefenen.

Met de aantrekkingskracht van steden is een mogelijk scenario dat Steenwijk groeit ten koste van inwoners in het buitengebied.

Bron: Trendverkenning toekomst van de dorpen in Overijssel (2009)

Ontwikkeling van de wereldbevolking

Als we uitzoomen naar wereldschaal zien we een verwachte sterke groei van inwoners. Door de toenemende globalisering krijgen ontwikkelingen op wereldschaal steeds meer invloed op de inwoners in de gemeente Steenwijkerland. De wereldbevolking groeit tot 2050 van 6,3 miljard naar 9,3 miljard inwoners. Dit zal tot uitdagingen leiden voor onder andere de voedselvoorziening. Azië, met China en India voorop, wordt het nieuwe machtscentrum van de wereld. Het aantal 'blanken' in de wereld daalt en Europa en Rusland vergrijzen en ontvolken sterk. Europa krimpt deze eeuw met 40 procent.

Toename huishoudens

Het aantal single huishoudens neemt waarschijnlijk toe. Een trend die enerzijds voortkomt uit kinderen die het ouderlijk huis verlaten en meer ouderen die alleen overblijven en anderzijds uit de toegenomen individualisering van de maatschappij die op zichzelf al leidt tot meer single huishoudens. Volgens de Primos Prognose (2013) neemt het aantal huishoudens in Steenwijkerland toe naar 19.983 huishoudens.

Jaartal	Aantal huishoudens
2012	18.554
2015	18.808
2020	19.445
2025	19.983

Primos Prognose (2013)

Gevolgen woningvraag Steenwijkerland

Door toegenomen mobiliteit en groeiende mogelijkheden van ICT kunnen huishoudens in toenemende mate hun ideale woon- en leefomgeving kiezen en van daaruit kijken welke banen bereikbaar zijn. Op lange termijn gaan gemeenten, steden en regio's elkaar naar verwachting steeds sterker strategisch beconcurreren op de kwaliteit, variatie, duurzaamheid, nabijheid van groen, natuur en water van hun woon- en leefomgevingen.

Meppel is op het gebied van ligging en achterland een logische samenwerkingspartner. Op veel gebieden is Meppel in de praktijk juist een concurrent. Doordat de steden van verschillende provincies uitmaken zijn er afstemmingsproblemen.

Volgens de huidige Primos prognose van het aantal huishoudens moet de woningvoorraad de komende jaren uitgebreid worden naar 20.373 woningen.

Jaartal	Gewenste woningvoorraad
2012	18.942
2015	19.171
2020	19.851
2025	20.373

Primos prognose (2013)

Niet iedere groep heeft dezelfde neiging om te verhuizen. In een aantal levensfasen hebben mensen een hoge verhuiscapaciteit: wanneer men het ouderlijk huis verlaat, wanneer men gaat samenwonen, wanneer men kinderen krijgt, wanneer kinderen het huis verlaten en wanneer door gezondheidsproblemen in de laatste levensfase de bestaande woning niet meer toegankelijk is. Er is maar een klein aandeel mensen die over grote

afstand verhuisd als men eenmaal gesetteld is. Jonge gezinnen zijn dus een belangrijke doelgroep om inwoners aan te trekken die langere periode in de gemeente blijven wonen.

Ouderen blijken de afgelopen jaren niet of nauwelijks te verhuizen. Ouderen blijven het liefst in hun bestaande woning wonen. De gezondheidstoestand van ouderen bepalen sterk de verhuiscapaciteit. De honkvastheid van ouderen neemt in de (nabije) toekomst vermoedelijk verder toe, zowel door de doelstelling van het Rijk ouderen zo lang mogelijk zelfstandig te laten wonen, als door het toegenomen eigenwoningbezit. De nieuwe ouderen zijn over het algemeen niet op zoek naar een andere seniorenwoning, ouderen hebben immers al een woning waarin ze graag blijven wonen. Wel willen ze een woning die hen in hun huidige situatie in staat stelt het leven te leiden dat zij willen. Dit vraagt om aanpassingen aan de bestaande woningen om deze geschikt te maken voor senioren. Senioren willen na hun verhuizing liever huren (59%) dan kopen (18%). 70% van de senioren woont na hun verhuizing het liefst in een complex met andere senioren.

Bron: interview Peter Boelhouwer (2013)

Bron: senioren op de woningmarkt. Nieuwe generaties, andere eisen en wensen. Ministerie van VWS (2010)

Bron: gelukkig kunnen we alles nog zelf, USP Marketing Consultancy (2010)

Gezien de geringe verhuisactiviteit van ouderen zal met de vergrijzing de dynamiek op de woningmarkt afnemen. Nieuw gevormde huishoudens zijn meestal jonge huishoudens. Als ouderen in hun woningen blijven moet er voor deze groep gebouwd worden. Veel van de jongere

huishoudens willen een eengezinswoning. Rond 2030 wordt de invloed groter van woningen die ouderen achterlaten bij bijvoorbeeld sterfte of opname in een zorgwoning. Er zullen per jaar meer woningen vrijkomen dan het aantal geprognosticeerde nieuwe huishoudens. Dit wordt een potentiële last voor de buurten zodra deze woningen niet voldoen aan de vraag.

Voor tweede woningzoekenden is het belangrijkste motief recreatie. De omgeving van de tweede woning moet landschappelijk en toeristisch aantrekkelijk zijn en rust en ruimte geven. Wanneer het tweede woningbezit in Nederland toeneemt is Steenwijkerland een populaire locatie. Een risico als het tweede woningbezit sterk groeit is een drukke gemeente in de zomer en spookdorpen in de winter. Ongelijkmatige belasting van infrastructuur als rioolzuivering is duur. De acceptatie van agrarische bedrijvigheid is ook minder onder tweede woningbezitters.

Bron: Toekomstverkenning vergrijzing, trendbureau Overijssel (2010)

Bron: Agenda van de Toekomst wonen, Trendbureau Overijssel (2013)

Bron: van kwantiteit naar kwaliteit. De effecten van krimp in Overijssel. Rigo (2010)

Veranderende woningmarkt

De wereld van wonen en bouwen ondergaat momenteel een omwenteling. Sinds de tweede wereldoorlog is er sprake geweest van een grote woningnood en het stimuleren van de woningproductie. Bij deze opgave hoorde een plancultuur, en marktpartijen en organisaties in het maatschappelijk middenveld die op deze opgave en werkwijze inspeelden.

De afgelopen jaren heeft de economische crisis de woningmarkt verlamd. Tegelijkertijd heeft de rijksoverheid een hervormingsprogramma opgesteld. De hypotheekrenteaftrek wordt geleidelijk beperkt. De corporatiewereld wordt hervormd.

Er zijn na de Tweede Wereldoorlog een groot aantal woningen gebouwd om de groeiende bevolking te kunnen huisvesten. Deze bestaande woningvoorraad wordt een belangrijk beleidsitem met betrekking tot het onderhoud, maar ook tot het levensloopbestendig en duurzaam maken van woningen.

In de toekomst komen door functiewijziging (denk aan leegkomende kantoren, winkels en boerderijen) gebouwen vrij dit goed aansluiten bij levenspatroon en woonwensen van eengezinshuishoudens. Hergebruik is mogelijk, maar het wordt een beleidsopgave om manieren te vinden deze gebouwen te transformeren. Er zijn technische ontwikkelingen die dit goedkoper kunnen maken (bijvoorbeeld woonunits die je in zijn geheel in het kantoor schuift).

Bron: Agenda van de Toekomst wonen, Trendbureau Overijssel (2013)

Vergrijzing en ontgroening

De komende decennia staan in het teken van dubbele vergrijzing; het aantal ouderen stijgt en de groep wordt gemiddeld steeds ouder. In 2010 was 15% van de bevolking boven de 65 jaar. In 2030 is dat aandeel in Nederland gestegen tot 24%. Zo hoog was het aandeel ouderen in de Nederlandse maatschappij nog nooit.

De nieuwe ouderen zijn vitaler, gezonder en leven langer dan eerdere generaties ouderen. Ze zijn rijker dan ooit en vormen daarmee een belangrijke groeiemarkt. De nieuwe ouderen zijn even verschillend als

jongeren in hun levensstijl. Wel krijgen alle ouderen op termijn te maken met gezondheidsklachten en dus neemt de zorgvraag toe.

Gelijktijdig ontgroent de samenleving door een afname van geboortes. Steenwijkerland ontgroent licht. In de periode 2012 – 2025 neemt het aantal kinderen tot 14 jaar met ruim 1.000 af. Dit heeft te maken met een gelijke afname van aantal 30-44 jarigen; het aantal gezinnen in Steenwijkerland neemt af en de gezinnen worden gemiddeld kleiner. Het aantal 65+-ers groeit tegelijkertijd, met de sterkste groei in de leeftijdsgroep 75+. De vergrijzing in Steenwijkerland is in 2025 nog niet op zijn piek. Naar verwachting is het aantal 75+-ers in 2040 zelfs verdubbeld naar 7.025 inwoners. Dit betekent een ander straatbeeld en een toegenomen zorgvraag.

Door de vergrijzing en ontgroening vermindert de (potentiële) groep werkende inwoners in Steenwijkerland. Doelgroepverandering noopt tot aanpassingen in de openbare ruimte. Denk aan maatregelen om de verkeersveiligheid te bevorderen.

	2012	2015	2020	2025
t/m 14 jaar [aantal]	7800	7422	6809	6769
15 t/m 29 jaar [aantal]	6850	7026	7169	6729
30 t/m 44 jaar [aantal]	8032	7537	7087	7161
45 t/m 64 jaar [aantal]	12555	12822	12954	12291
65 t/m 74 jaar [aantal]	4549	5075	5605	5772

75 jaar en ouder [aantal]	3617	3836	4271	5146
---------------------------	------	------	------	------

Overijssel databank (2014)

De ontgroening heeft onder andere gevolgen voor het verenigingsleven en onderwijs in de gemeenten. De leerlingenaantallen per school krimpen.

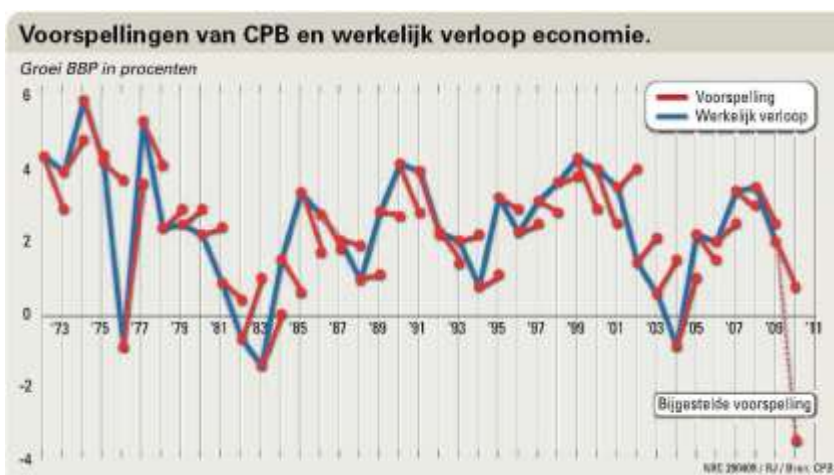
<LEERLINGPROGNOSES TOEVOEGEN>

Economie

Herstel of voortdoring van de economische crisis?

De economische crisis ontstond in 2007 met de bankencrisis. Ontwikkelingen rondom euro, pensioenen, de woningmarkt en toenemende werkloosheid geven aanleiding tot een afnemend vertrouwen in economische groei en financiële stabiliteit. Overheden bezuinigen en ook burgers geven minder uit. Het leidt tot een toenemend besef van soberheid. Er ontstaat een nieuw realisme. Mensen stellen zich in op meer zelf doen. De ontwikkeling van de economische groei naar 2026 toe is onzeker.

Bron: NRC, voorspellingen over de economische groei van het komend jaar komen bijna nooit uit (2009)

De lokale economie van Steenwijkerland volgt de landelijke trend, maar is ook afhankelijk van ontwikkeling van het huidige bedrijfsleven. De afgelopen jaren komt 85% van de economische groei in de regio Overijssel

van bestaande bedrijven. In Steenwijkerland is een groot deel van het bedrijfsleven kleinschalige bedrijvigheid. Daardoor is de afhankelijkheid van de enkele grotere werkgevers groter. Als zij verdwijnen betekent dat hogere werkloosheid in de gemeente en dat gemeentelijke uitbreidingsplannen voor wonen en dergelijke aangepast moeten worden. Denk hierbij bijvoorbeeld aan Dijka of aan de kazerne.

Hebben bedrijven in Steenwijkerland in de toekomst nog wel bestaansrecht of gaan ze failliet door de hoge energieprijzen? Door hoge energiebelasting betaal je in Nederland meer aan energie dan in het buitenland.

De overheid heeft minder middelen tot haar beschikking. Door een gelijktijdige bouw van voorzieningen, verouderen de voorzieningen ook gelijktijdig. Er is bijvoorbeeld een piek in 2023 aan wegen die vervangen moeten worden. Dit is te duur om in een keer te doen. Moet rond 2025 al rekening gehouden worden met ontwikkelingen als de zelfsturende auto of de elektrische auto?

Het nieuwe werken

Werk en werkplek kunnen door nieuwe communicatietechnologie steeds meer losgekoppeld van elkaar raken. Werknemers werken steeds meer tijd- en plaatsonafhankelijk. Netwerken in steeds wisselende projecten komt steeds meer voor en het aantal ZZP'ers neemt toe.

Onzeker is in welke mate arbeid nog gaat plaatsvinden op kantoor en welke bijvoorbeeld thuis of op zogeheten *Third Places*. In 2010 werkten drie van de tien werknemers met een werkweek van 12 uur of meer incidenteel thuis (CBS, 2012). Trends als duurzaamheid, vergrijzing (en daardoor gevraagde mantelzorg) en technologische mogelijkheden als

virtual offices zullen verblijf op kantoor eerder tegengaan dan bevorderen. Ondernemerschap is in toenemende mate kleinschalig en grootschalige bedrijven hebben het moeilijk.

Door technologische ontwikkelingen kan er efficiënter met ruimte worden omgegaan. De opkomst van de 3d-printer neemt bijvoorbeeld de behoefte aan een grote voorraad weg. Nieuwe bedrijvigheid heeft een ander type ruimte nodig, flexibel en goed digitaal en fysiek bereikbaar. Nieuwe bedrijvigheid vindt voor een steeds groter deel ook plaats buiten de bedrijventerreinen, bijvoorbeeld in de woonwijk. Toch is de verwachting dat de vraag naar bedrijventerrein in Steenwijkerland toeneemt. Tussen de A28 en A32 op de grens Meppel en Steenwijk ligt qua ligging de meest kansrijke plek hiervoor, maar dit vereist een gezamenlijke aanpak met Meppel.

Bron: Trendverkenning Economie, Trendbureau Overijssel (2009).

Kansrijke sectoren toekomst regio Zwolle

De regio Zwolle ziet voor de komende jaren de volgende economische sectoren kansrijk: Health and Care, Logistiek, Nieuwe Materialen/Kunststof, Duurzaamheid en Energie, Vrijtijdseconomie, en Agrofood. Kan Steenwijkerland trekker zijn op een van deze gebieden?

Groei van de zorgsector

De vraag naar (langdurige) zorg zal toenemen door de vergrijzing. Het zal vooral gaan om eerstelijnszorg, zorg thuis en intramurale ouderenzorg. Ook zorggerelateerde activiteiten zijn kansrijk.

De scheiding van zorg en wonen zal de komende jaren voor problemen bij zorginstellingen zorgen, omdat hun vastgoed te hoog gewaardeerd is. Er

is een kans dat zorgwoningen gesloopt of omgebouwd worden terwijl er over een paar jaar juist een grotere vraag komt naar 24-uurszorg.

Door de scheiding van zorg en wonen zullen meer mensen met een lichamelijke of geestelijke handicap, psychische en verslavingsproblemen in gewone woningen terecht komen. Er bestaat een kans dat dit tot leefbaarheidproblemen leidt, wat de maatschappelijke acceptatie van scheiding van zorg en wonen zal verminderen.

In Overijssel is de zorgsector goed vertegenwoordigd, toch zal er krapte op de arbeidsmarkt optreden. In Japan heeft de vergrijzing en het tekort aan “handjes aan het bed” voor een bloeiende zorgrobot industrie geleid. Met de kennisintensieve maakindustrie, liggen er in Overijssel mogelijkheden.

Bron: Agenda van de toekomst wonen, trendbureau Overijssel (2013)

Groeiend toerisme

Door een groeiend aantal gepensioneerden groeit het binnenlands toerisme naar verwachting. De babyboomgeneratie is de rijkste generatie ooit. Dit biedt kansen voor toerisme in de gemeente. Tegelijkertijd is de prijs van vliegtickets historisch laag. Vakanties naar het buitenland zijn niet langer significant duurder dan een vakantie in het binnenland (soms zelfs goedkoper!). Kan bijvoorbeeld Giethoorn concurreren met een weekendje Barcelona of een trip naar de Alpen?

De visie van Steenwijkerland is om te streven naar meer verblijfsrecreatie in de gemeente. De ontwikkelingsgebieden voor verblijfsrecreatie komen echter moeilijk van de grond. Programma's voor deze gebieden worden aangepast en dat is een aanslag voor de voorzieningen. De vakantiemarkt is de afgelopen jaren veranderd. Recreanten wensen een hogere kwaliteit

in accommodatie. Hoe kun je de kwaliteitsslag maken in een stagnerende?

Het buitenlands toerisme groeit, met India en China als belangrijkste oorzaak. De UNWTO verwacht een groei van gemiddeld 3,3% per jaar. Dit betekent een verdubbeling van de internationale aankomsten in 2030 ten opzichte van 2012. Zou Steenwijkerland ook van deze groei kunnen profiteren?

Bron: NBTC (2013)

Opkomst belevingseconomie

De komende decennia zal naar verwachting ook de belevingseconomie steeds belangrijker worden. In een belevingseconomie staat niet zozeer het product of de dienst centraal, maar de met het product of dienst geassocieerde beleving. Men is bereid meer te betalen voor de ervaring en beleving van een product. Een verhaal bij een (toeristisch) product is geld waard.

Bron: Prof. Dr. Wim de Ridder, Ondernemen in 2015 (2006)

Kan in Steenwijkerland de natuureconomie een drager worden voor de lokale economie?

Open source innovatie

Door de digitalisering is het technisch mogelijk voor iedereen te beschikken over een grote hoeveelheid data. De hoeveelheid data dupliceert iedere twee jaar. 'Datamining' uit zogenaamde 'Big Data'-bronnen wordt een belangrijke economische activiteit. Onzeker is in hoeverre data 'open source' beschikbaar wordt. Voorstanders pleiten ervoor dat innovatie hierdoor nog sneller gaat, tegenstanders zijn bang

dat kwaliteit verloren gaat en dat mensen niet meer beloond worden (financieel) voor onderzoek en innovatie. Open source biedt Steenwijkerlandse bedrijven in theorie de mogelijkheid om laagdrempelig aan te haken bij mondiale ontwikkeling

Bron: Trendverkenning Economie, Trendbureau Overijssel (2009).

Detailhandel onder druk

In totaal zijn in de gemeente Steenwijkerland 1.948 mensen werkzaam in de detailhandel. Het werkgelegenheidsbelang is hiermee groter dan gemiddeld in Nederland (12,7 procent tegenover 9,6 procent in Nederland).

Consumenten overwegen in toenemende mate welke plek zij gaan bezoeken; het totaalproduct is hierbij naast nabijheid een belangrijke afwegingsfactor, zoals de bereikbaarheid en parkeergelegenheid en vooral ook de ambiance en sfeer. We zoeken voortaan in toenemende mate een prettige ervaring i.p.v. een specifiek product als we een centrum bezoeken.

Door de toenemende populariteit van webshoppen en de economische tegenwind staat de detailhandel onder druk. Gevolgen zijn dalende verkoopcijfers en meer leegstand in de winkelcentra. Vooral middelgrote winkelcentra hebben het moeilijk.

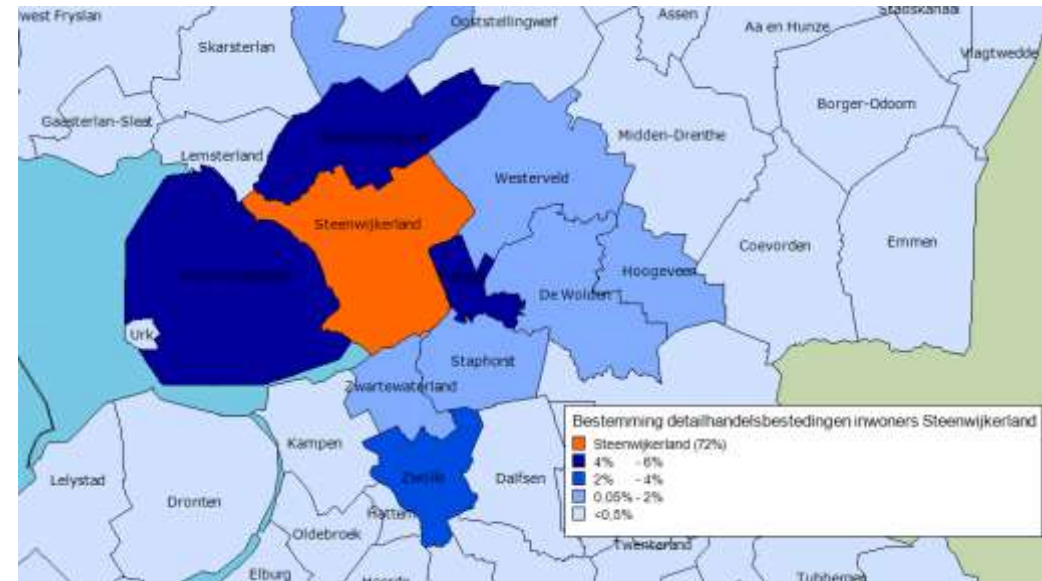
Dit marktaandeel wordt verlegd naar de kleine (tot 10.000 m² meter) en grote winkelgebieden (vanaf 60.000 m², denk aan het winkelcentrum in de stad Zwolle). Aanbod en afstand zijn steeds minder de verklarende factoren voor het ruimtelijk koopgedrag van de consument.

De 'nieuwe' consument kiest bewuster voor bepaalde winkelgebieden, afhankelijk van het specifieke winkeldoel: recreatief of functioneel en op zoek naar snelheid en gemak. Beleving is de opgave voor een winkelgebied om de recreatieve shopper te trekken. Snelheid en gemak is een voorwaarde voor functionele shoppers.

(bron: *Fun of functie; verschuivingen in ruimtelijk koopgedrag*).

Steenwijk heeft vergeleken met kernen van vergelijkbare grootte een relatief hoog bindingspercentage voor dagelijkse en niet-dagelijkse boodschappen (resp. 90% en 57%). Dit is het percentage inwoners dat voor deze inkopen in eigen dorp blijft. Bij de kleinere kernen zoals Vollenhove ligt dit bindingspercentage al een stuk lager (resp. 59% en 26%). Webshoppelen biedt hier een kans. Voor de kleinste kernen met een beperkt winkelaanbod geldt in zekere mate dat internet het dichtstbijzijnde winkelgebied is.

bron: *Rabobank, De KoopstromenMonitor (2012)*

Met de eventuele komst van een Hypermarkt bedien je functionele shoppers beter. De uitdaging voor het centrum van Steenwijk om de funshoppers te trekken wordt dan ook groter. Profileren van het centrum is dan belangrijk. Hoe profileer je bijvoorbeeld de markt van Steenwijk? Is het de huiskamer van de binnenstad of is het een evenemententerrein?

Sociaal-cultureel

Van autonome dorpen naar woondorpen

Op het platteland is –meer dan in de stad- sprake van ontgroening en vergrijzing. De komende jaren zal de stedelijke bevolking toenemen en de plattelandsbevolking afnemen. Hoewel het besteedbaar inkomen op het Overijssels platteland hoger is dan in de steden heeft het Overijsselse platteland een kwetsbare economische structuur. De economische groei en werkgelegenheid op het Nederlandse platteland zijn lager dan in de steden. Daartegenover staat dat de werkloosheid op het platteland al jaren lager dan in stedelijk gebied. Op het platteland is de sociale samenhang, de tevredenheid en het geluk groter dan in steden in Nederland. Mensen op het platteland zijn in het algemeen gezonder dan stedelingen, al drinken jongeren op het platteland meer dan hun leeftijdsgenoten in de stad.

Mensen worden mobieler. Dat geldt ook voor de dorping. Het leven speelt zich meer af op regionaal, dan op lokaal niveau.

Plattelandsbewoners zijn steeds meer gewend een deel van hun leven en voorzieningen buiten het dorp op te zoeken. Het leidt ertoe dat allerlei voorzieningen opgeschaald worden. Dorpen zijn in de eerste plaats een plek om te wonen. Voorzieningen als winkels en bedrijven zullen in kleinere dorpen verdwijnen. Een ontwikkeling die de afgelopen jaren al speelde in de dorpen van Steenwijkerland.

Ondanks dat veel bewoners voor voorzieningen de auto pakken naar een kwalitatief hoogwaardigere voorziening in de regio, ervaren bewoners het sluiten van voorzieningen over het algemeen als een groot probleem. Er zijn nog steeds dorpscholen in dunbevolkte gebieden, maar kleine

scholen zijn over het algemeen zwakke scholen *Bron: Onderwijsraad: Grenzen aan kleine scholen (2013).*

Dit zorgt voor een andere dorpsdynamiek. Wat zijn de ontmoetingsplekken van de toekomst?

Bron: Trendverkenning toekomst van de dorpen in Overijssel (2009)

Flexibilisering

Tijden van economische tegenspoed vragen om flexibiliteit en creativiteit. Mensen zijn losgekomen van gezaghebbende tradities en vaste waardepatronen en hebben in toenemende mate behoefte aan flexibiliteit zodat ze werk, gezin, sociaal leven en zorg waar nodig kunnen combineren. Flexibilisering ten aanzien van de arbeidsmarkt, de inzet van personeel, het (multifunctioneel) gebruik van de openbare ruimte, gebouwen en functionaliteiten worden belangrijker. De grens tussen werk- en vrije tijd vervaagt.

Ondanks de ongebondenheid aan fysieke locatie neemt de behoefte aan ontmoeting toe. Steden groeien in populariteit. Naar 2025 wordt een doorgaande urbanisering verwacht.

Netwerkmaatschappij

De samenleving kent een andere dynamiek dan voorheen. De netwerkmaatschappij wordt gedragen door een combinatie van voortschrijdende digitalisering, nieuwe (communicatie)technologieën en sociale netwerken.

Horizontale verhoudingen zijn leidend en macht en hiërarchie leiden niet automatisch meer tot gezag. Door de voortgaande digitalisering zijn

partners steeds meer op de hoogte van elkaars bestaan en belangen. Ze organiseren zich rondom vraagstukken in tijdelijke allianties.

De netwerksamenleving is niet alleen dynamischer, zij is ook complexer. Alles hangt met elkaar samen. De vernieuwing komt van alle kanten. Actoren in de samenleving experimenteren en leren in onverwachte coalities, waardoor nieuwe creativiteit en innovatie ontstaat.

Instituties staan onder druk en worden hervormd of verdwijnen. Dit kan er toe leiden dat de bestaande maatschappelijke indelingen op zijn kop zullen worden gezet. Departementen worden samengevoegd en de huidige sectoren zullen niet meer als zodanig herkenbaar zijn. Klassieke indelingen zoals de standaard bedrijfsindeling voldoen niet meer.

Mensen gaan op basis van belangen of belangstellingen met elkaar om, en minder vanwege toevallige ruimtelijke nabijheid. Wat betekent dit voor de samenleving? Zullen de dorpen in Steenwijkerland verrijkt worden door de vele signalen die van buiten komen? Zal het dorp verarmen door individualisme en minder interesse voor het wel en wee van de lokale gemeenschap?

Bron: Castells, The Rise of the Network Society, The Information Age (2000).

Zorg in netwerken

Vanwege de mogelijkheden die de netwerkmaatschappij biedt en onder druk van bezuinigingen zal de basis in de zorg de komende jaren sterk liggen op eigen kracht en kracht van het eigen netwerk. Dit betekent met de vergrijzing in Steenwijkerland een extra uitdaging. Oude mensen hebben een klein(er) netwerk doordat leeftijdsgenoten overlijden,

kinderen ver weg wonen en ze moeilijker kunnen deelnemen aan het maatschappelijk leven.

Door het noaberschap heeft Steenwijkerland nu een riante positie: het zit in de cultuur voor elkaar te zorgen. Dit noaberschap wordt wel minder in een individualiserende samenleving. De babyboomgeneratie is wel gewend zelf oplossingen voor problemen te organiseren, dit kan een tegenwerkend effect hebben.

Financiering voor locaties van begeleid wonen wordt lastig, dus die kunnen op termijn verdwijnen. Wat te doen met dit vastgoed? Omvorming hiervan is moeilijk commercieel uit te baten. Dit kan leiden tot leegstand of tot sloop.

De 'nieuwe' vrijwilliger heeft minder tijd, vrijwilligerswerk moet passen bij vele andere bezigheden. Nieuwe vormen van vrijwilligerswerk zijn daarom flexibel, kortdurend en ook vaker in groepsverband. De 'nieuwe' vrijwilliger wil minder langlopende verplichtingen en verantwoordelijkheden. Deze groep vindt het niet aantrekkelijk om zich als bestuurder voor jaren aan een vereniging te verbinden.

Het leeuwendeel van de informele zorg, begeleiding en toezicht wordt door de mantelzorgers, vaak partners en kinderen, geboden. Vaak zijn mantelzorgers zowel fysiek (vaak een 24-uurs taak), psychisch als sociaal zwaar belast. De verwachting is dat de druk op mantelzorgers door de kanteling in de zorg de komende jaren toeneemt.

Bron: VNG, drie decentralisaties (2013)

Individualisering en informalisering van de maatschappij

Individualisering is de verminderde afhankelijkheid van individuen van een of meerdere personen in de omgeving. Vroegere traditionele verbanden als familie, kerk en buurt worden steeds minder belangrijk ten opzichte van het individu. Zo staat de mens steeds meer als eenling in de samenleving en kan men in steeds grotere mate zelf beslissingen nemen over het eigen leven. Waar eerder op gebied van school en partnerkeuze de mogelijkheden voor het individu zijn vergroot, is de opkomst van de ZZP'er een voorbeeld van individualisering op de arbeidsmarkt.

De behoeften van het individu staan steeds meer centraal. Men mag als individu zelf keuzes maken, maar men *moet* ook keuzes maken. Een groeiende groep, met name jongere, mensen geven aan last te hebben van "keuzestress".

De geïndividualiseerde samenleving lijkt op gespannen voet te komen staan met de participatiesamenleving waar de overheid een kleinere rol speelt. Hoe ziet het noaberschap van de toekomst eruit?

Tegelijk wordt de samenleving informeler: de omgangsvormen worden losser. Kleinschalige, losse en informele verbanden zijn steeds belangrijker. Deze vormen van vrijwillig associëren zijn vaak lokaal georganiseerd, meer informeel en daarmee maatschappelijk vaak wat onzichtbaar. Wel spelen ze een belangrijke rol bij zowel de politieke als de sociale betrokkenheid van mensen.

Bron: Interview Paul Schnabel, directeur SCP (2011)

Bron: SCP, Rapport 'Informeel groepen' (2011)

Secularisering

Tijdens de Verlichting werd de invloed van godsdienst op het openbare leven aangevallen. Sinds die tijd is religie steeds meer enkel nog onderdeel van het privé domein van mensen geworden. Het kerkbezoek neemt af. Hiermee heeft de kerk als instituut invloed verloren in de maatschappij. Naast een 'leegloop' van kerken ontstaan nieuwe religieuze gemeenschappen met een minder institutioneel karakter. Diverse kerkgebouwen worden herbestemd.

De maatschappelijke rol van kerken kan de komende jaren echter weer vergroot worden als ze een rol pakken in de participatiesamenleving.

Bron: SCP Rapport 'Godsdienstige veranderingen in Nederland'(2004)

Globalisering en lokalisering

Door internet en de toegenomen mobiliteit neemt de invloed van andere samenlevingen op de eigen samenleving toe. Enerzijds neemt de invloed van buiten op de eigen samenleving toe en anderzijds nemen de verschillen tussen samenlevingen af. Wat ontstaat, is niet een gemiddelde van wat er verschillend was, maar een nieuw algemeen patroon met nationale, regionale en lokale varianten. De massamedia en de reclame spelen een dominante rol in het tonen en voorspelen van de leefstijlen en de leefpatronen van de wereldburger.

Een tegenbeweging op deze trend is lokalisering. De onzekerheid van het grenzeloze maakt lokale identiteit en cultuur aantrekkelijk. Het belang van de lokale gemeenschap neemt toe en producten uit de eigen streek worden populairder. Het belang van de lokale gemeenschap neemt toe als het gaat om het ontplooiën van maatschappelijke initiatieven en het leveren van zorg.

SCP, in het zicht van de toekomst (2004)

Castells. The Rise of the Network Society, The Information Age: Economy (2000)

De tegenstellingen tussen hoog- en laagopgeleiden nemen toe

Het aantal hoogopgeleiden neemt toe in Nederland, maar tweederde van de beroepsbevolking is nog altijd middelbaar of laagopgeleid. Uit cijfers van het SCP en WRR blijkt dat mensen met een laag opleidingsniveau minder kans hebben op werkgelegenheid, minder sociale betrokkenheid tonen en een lagere levensverwachting hebben door een gemiddeld ongezondere leefstijl. Wijken waar relatief veel laagopgeleiden wonen, gekenmerkt door een lage sociaal-economische status, 'scoren' minder goed op leefbaarheid en sociale cohesie dan wijken waarin veel hoogopgeleiden wonen. In de moderne sociale netwerken, ingericht door het individu, mengen hoog- en laagopgeleiden steeds minder.

Lager opgeleiden hebben niet minder toegang tot kennis dan hoogopgeleiden in Nederland, maar laagopgeleiden hebben wel minder digitale vaardigheden, op het gebied van de juiste informatie vinden en het strategisch gebruik van Internet. Door verschil in digitale vaardigheden kan de komende jaren een kloof ontstaan tussen *have's* en *have-not's*.

Bron: Achterstand en afstand, Digitale vaardigheden van lager opgeleiden, ouderen, allochtonen en inactieven, SCP 2007

Bron: Sociale Staat van Nederland 2009 (2009)

Technologie

Digitalisering

Technologie wordt meer en meer geïntegreerd met het dagelijks leven. Volgens de Wet van Moore verdubbelt de rekenkracht van computers elke twee jaar. Hierdoor groeien technologische mogelijkheden exponentieel, waardoor de komende jaren een reeks aan nieuwe uitvindingen wordt verwacht.

Door de toegankelijkheid van het Internet is kennis gedemocratiseerd: (bijna) alle kennis is voor iedereen toegankelijk. Het laatste heeft het mogelijk gemaakt dat mensen zelfstandiger en krachtiger kunnen acteren tegenover professionals. Directere en snellere communicatie wordt mogelijk gemaakt door ICT. Daarmee maakt het minder uit op welke locatie men zich bevindt. Voor veel diensten en producten kan men 24/7 en overal ter wereld terecht. Fysieke afstand is steeds minder een structurerende factor in de maatschappij. De toegenomen digitalisering van de maatschappij heeft het ook mogelijk gemaakt beter te sturen op basis van informatie en daardoor doelmatiger te werken.

Het Internet maakt meer efficiëntie en een hogere klantgerichtheid van dienstverlening mogelijk. Het digitale loket kent geen wachttijden en is 24 uur per dag beschikbaar. Overheden als Steenwijkerland kunnen gebruik maken van de korte communicatielijnen die sociale media bieden. Bovendien bieden de sociale media een belangrijke bron aan informatie. Uiterlijk 2017 moeten burgers en bedrijven digitaal zaken met de gemeente kunnen afhandelen (*Regeerakkoord Bruggen Slaan, 2012*).

Digitalisering heeft gevolgen voor het werk van gemeenteambtenaren. Door automatisering van administratief werk verandert de inhoud van het werk doordat verschillende taken worden overgenomen door de computer. Dit heeft ook tot gevolg dat er andere taken bijkomen. Dit

vergt vaak wel veel meer specifieke, taakgerichte kennis. Er is een ander type personeel nodig.

In de zorg speelt informatisering een groeiend belangrijke rol. Domotica staat voor elektronische communicatie tussen allerlei elektrische toepassingen in de woning ten behoeve van bewoners en dienstverleners. Huizen worden in de toekomst zelfdenkende netwerken van sensoren en apparaten. Denk hierbij aan het automatisch regelen van de verlichting en verwarming en het bijhouden en bestellen van boodschappen. Ook voor veiligheid en zelfstandigheid binnenshuis zal domotica een grote rol gaan spelen. Mensen kunnen hierdoor langer thuis blijven wonen.

Grote internet-molochen zoals Google, Amazon en Facebook weten meer over de gebruiker dan de gebruiker zelf. Ons leven wordt ontransparant gedomineerd door deze virtuele zwaargewichten. Al het internetgebruik blijkt te worden gemonitord en te worden verzameld in een grote data'cloud'. Deze ontwikkeling wordt door de samenleving met argusogen gevolgd. In welke mate is de privacy van het individu nog gegarandeerd?

We zijn de 'Cultuur van het Wantrouwen' binnengetreden. Het wantrouwen en het cynisme groeit overal, vooral tegen instituties en tegen grootschaligheid.

Bron: MT, De 7 grootste businessstrends voor 2014 (2013)

Bron: SCP, in het zicht van de toekomst (2004)

Bron: Digitale Steden Agenda (2010)

Bron: SCP, Agenda 2011-2015 zorgen voor zorg (2010)

Groei mobiliteit

De virtualisering van het maatschappelijk verkeer betekent dat we ons in de toekomst minder vaak hoeven te verplaatsen. Met de toenemende verstedelijking, de roep om verduurzaming en de stijgende brandstofprijzen zou het openbaar vervoer meer in trek kunnen raken.

Steenwijkerland is een uitgestrekt gebied. Niet alles is goed bereikbaar met het Openbaar Vervoer. De verwachting is dat het commercieel openbaar vervoer zal afnemen de komende jaren. Door vergrijzing wordt mobiliteit een aandachtspunt.

Het bezit van een auto is te nauw verbonden met waarden als individualisme, vrijheid en privacy om gemakkelijk te verdwijnen. De auto blijft een belangrijk middel voor personenvervoer.

Vergrijzing heeft gevolgen voor de benadering van de mobiliteit (toename gemotoriseerd vervoer en toename voetgangers). Dit heeft aanpassingen in de openbare ruimte. Een losliggende stoeptegels wordt een steeds groter probleem.

De afgelopen decennia is de mobiliteit sterk gegroeid. Op het gebied van autovervoer spelen twee belangrijke trends: De benzineauto gaat steeds meer vervangen worden. Dat heeft grote gevolgen, voor het ontwerp van auto's, het gebruik ervan en voor de infrastructuur die nodig is om auto's van energie te voorzien.

Daarnaast zal de autonome (zelfsturende) auto de komende decennia zijn intrede doen op de Nederlandse consumentenmarkt. Door de integratie van ICT in auto-ontwerpen is navigeren nu al niet meer nodig. In de toekomst zorgen rijbegeleidingstechnologieën ervoor dat de gebruiker ook niet meer hoeft te sturen. Dat komt de veiligheid en de snelheid

waarmee het verkeer zich verplaatst ten goede. Op termijn kan de zelfsturende auto een grote betekenis hebben voor de verkeersparticipatie van groepen die nu van het autorijden zijn uitgesloten: kinderen, gehandicapten en ouderen.

Bron: Kennisinstituut voor Mobiliteitsbeleid: blik op personenmobiliteit (2011)

Groei Internet

In de toekomst zal op veel plekken WiFi en andere straling in snel Internet te voorzien. Interessant is dat bij de opkomst van WiFi minder grootschalige investeringen benodigd zijn. Zo heeft Ziggo in 2013 de bestaande modems van haar ruim miljoen klanten ter beschikking gesteld. Momenteel is in Provincie Overijssel een debat gaande of het buitengebied aangesloten moet worden op breedband Internet.

De komende tijd zullen er steeds meer apparaten op de markt komen die dingen gaan meten en weten, zoals RFID-chips op producten, brillen (Google Glass), slimme koelkasten en auto's. Dit bevordert duurzaamheid. Als computers alles weten over dingen, dan kunnen ze alles bijhouden en tellen, en op die manier afval, verlies en kosten verminderen.

In hoeverre zal de integratie van het virtuele en het fysieke leven invloed hebben op bijvoorbeeld de natuurbeleving in Steenwijkerland?

Bron: MT, The Internet of Things voor dummies (2013)

Bron: tablets magazine (2013)

Decentralisering van productie door opkomst 3D printer

Door decentralisering van productie kunnen productieprocessen die nu in Azië plaatsvinden, terugverhuizen naar Europa en Amerika.

De 20e eeuw was de eeuw van de massaproductie. De productiewijze die ontwikkeld werd tijdens de industriële revolutie werd geperfectioneerd door Ford en Toyota. Bedrijven leerden op steeds grotere schaal steeds efficiënter consumptiegoederen te produceren. In de laatste decennia van de 20e eeuw werd steeds vaker gebruik gemaakt van regionale verschillen in productiekosten. Productieprocessen werden opgesplitst en daar uitgevoerd waar dat het meest voordelig was. Daarmee ontstond een grote vraag naar logistiek. De meeste productie vindt plaats op locaties die ver weg liggen van dan de consumenten die ze uiteindelijk kopen.

De ontwikkeling van de 3D printer kan radicale verandering brengen in dit systeem. Het is mogelijk om voorwerpen zonder schaalgroottevoordelen tegen geringe kosten te produceren. De 3D printers produceren voorwerpen per stuk: ieder product is dus uniek. Volgens sommige ramingen zijn in 2020 meer dan de helft van de consumentenproducten afkomstig uit de 3D printer. De gevolgen zijn groot. Logistieke bewegingen worden minder. Recyclen van producten wordt veel makkelijker. Massaproducten verdwijnen, maar ook veel banen in de massaproductie-industrie.

Net als voor andere gemeenten, kan deze ontwikkeling voor de gemeente Steenwijkerland grote consequenties hebben. De logistieke sector, een van de kansrijke sectoren in de regio Zwolle, kan het moeilijk krijgen. Ook de retailsector kan grote gevolgen van het 3D printen ondervinden.

Een aantal gemeenten sorteert vast voor op de nieuwe kansen die 3d-printing biedt. Zo wil de gemeente Haarlem zich profileren als dé 3dprintstad van Nederland en probeert Europese subsidie te krijgen voor Kenniscentrum 3D-printing

Bron: Haarlems Dagblad (8 december 2013)

Bron: The Economist The Third Industrial Revolution (2012)

Ecologie

Duurzaamheid

Het maatschappelijke draagvlak voor duurzame productie groeit en de verwachting is dat die groei doorzet en van groot belang wordt voor sectoren als voedsel, productie en bouw. Door de hogere energieprijzen wordt isoleren gunstiger. Huizen die slecht zijn geïsoleerd dalen daarbij in waarde.

De roep om verduurzaming van de economie neemt de komende jaren verder toe. Consumenten, werknemers, politici en intermediaire organisaties eisen steeds vaker en harder dat bedrijven hun verantwoordelijkheid nemen en op een duurzame manier gaan produceren.

In de toekomst moet afvalwater meer gescheiden worden. Het Fosfor raakt op of wordt schaars. Dit kan teruggewonnen worden uit afvalwater. Dit vergt infrastructurele wijzigingen.

Het aandeel duurzame energie in Nederland bedraagt slechts 4%. Van de dertig Europese landen staat Nederland op plek 24. De energietransitie is op den duur onvermijdelijk, vanwege milieuproblemen en door schaarste stijgende energieprijzen.

Voor Nederland liggen er vooral kansen op het gebied van de innovatie en export van kennis over water, duurzame chemie, logistiek, energie- en

voedselproductie. Nederland kan daarmee een bijdrage leveren aan de oplossing van deze kennisintensieve vraagstukken en tegelijkertijd de eigen positie in de wereldeconomie versterken.

Bron: routekaart Afvalwaterketen 2030 (2012)

Bron: notitie nieuwe energie (2013)

Klimaatverandering en waterproblematiek

Als gevolg van klimaatverandering zal de Nederlandse waterhuishouding veranderen. De stijging van de zeespiegel maakt dijk- en duinverzwaring noodzakelijk. Daarbij komt dat bij de monding van rivieren en kanalen het zoute water verder landinwaarts komt.

Daarnaast worden de weersomstandigheden extremer: de zomers worden heter en er komen vaker perioden van hevige regenval voor. Als gevolg van meer hevige regenval in West-Europa zal ook het waterpeil van rivieren stijgen. Dat maakt dat we flexibel moeten omgaan met het land in de rivierengebieden. Een voorbeeld daarvan is het aanleggen van overloopgebieden om bij overstromingsgevaar de dijken te verlichten.

Bron: KNMI

Diversificering, decentralisering en verduurzaming van energieproductie

Op het gebied van energieproductie zijn twee ontwikkelingen gaande. De energieproductie wordt meer decentraal en duurzaam en daarmee ook meer divers. De verwachte prijsstijgingen van fossiele brandstoffen en toenemende technologische mogelijkheden zorgen voor snelle ontwikkelingen van alternatieve technieken om energie op te wekken.

Wat zijn de mogelijkheden voor kleinschalige duurzame energieopwekkinginstallaties rekening houdend met de natuur in Steenwijkerland? Dorpen zijn beter geschikt voor eigen energie-installaties dan steden. Omdat er meer ruimte is in dorpen, kunnen zonnepanelen, windmolens en andere installaties gemakkelijker geplaatst worden.

Het investeren in deze voorzieningen en het beheren en onderhouden ervan vraagt om nieuwe samenwerkingsverbanden. Dat kan op een commerciële manier. In dat geval ontstaat er een nieuwe markt rond energie. Maar het is ook goed voorstelbaar dat er coöperaties worden opgericht op gebied van energievoorziening.

Er zijn nu al een grote hoeveelheid aan individuele en collectieve initiatieven op het gebied van lokale energiewinning. Het is onzeker of dit doorzet en een gebruikelijke manier van energiewinning is, of dat dit uitzonderingen blijven.

Technologisch is het steeds beter mogelijk om eigen kringloop van energie op te zetten in het buitengebied. Dan kan het boerenbedrijf van energie worden voorzien door monovergisting en zijn dure leidingen daarheen niet nodig.

De participatiesamenleving op het gebied van energievoorziening is lastig. Daarvoor is kennis en inzet uit de dorpen nodig en de dorpsbewoners zijn nu juist lager opgeleid. Dorpen in Steenwijkerland hebben een boeren/arbeidersmilieu. Je hebt een aanjager van buiten nodig met kennis.

Bron: ECN Ontwerpfilosofie voor een duurzame energiehuishouding (2011)

Bron: Agenda voor de toekomst wonen, Trendbureau Overijssel (2013)

Het veranderende platteland

De gemeente Steenwijkerland kent veel agrarische bedrijvigheid die mede de identiteit van het gebied bepalen. Het economisch belang van landbouw is relatief groot, maar neemt komende jaren af. Het aantal boeren neemt af doordat boeren zonder opvolging stoppen. Dit betekent dat er komende jaren agrarische gebouwen leeg kunnen komen te staan. Tegelijkertijd is er een *driver* naar schaalvergroting in de landbouw. De schaalvergroting in de melkveehouderijsector zou in een stroomversnelling kunnen komen. De melkveehouderij ziet kansen door het wegvallen van het melkquotum. De grondprijzen in het buitengebied liggen hoger dan ooit.

Bron: mogelijke gevolgen van de afschaffing van het melkquotum, WUR, 2008

In Steenwijkerland ligt uitbreiding gecompliceerd. Door het Natura2000 gebied zijn er strenge regels voor bedrijven. Delen van het natuurgebied zijn ammoniakgevoelig. Hierdoor kunnen veehouderijbedrijven niet uitbreiden met hun ammoniakemissie. In het Deltaplan Agrarisch Waterbeheer is bovendien de ambitie uitgesproken dat waterkwaliteitsproblemen opgelost zijn in 2027.

De verwachting is dat een aantal veehouderijen daarom niet meer kan uitbreiden. De verwachting is dat het afschaffen van de productiebegrenzing de schaalvergroting in de veehouderij wel extra zal stimuleren

Bron: Afschaffen van productierechten in de veehouderij in 2015, Planbureau voor de Leefomgeving (2011)

Het gros van de blijvende boeren zoekt naar mogelijkheden voor een efficiëntere en kapitaalintensievere bedrijfsvoering. Het landbouwareaal in Overijssel bleef de laatste jaren daarom ongeveer gelijk. De grond van stoppende boeren (3% per jaar) wordt verkocht of verpacht aan blijvende boeren in de buurt. De druk op de ruimte in het platteland neemt toe.

Hoe groot mogen agrarische bedrijven worden? Dit hangt af van de identiteit van de gemeente. Gemeente Steenwijkerland heeft hier geen duidelijke lijn in gekozen.

Grote agrarische bedrijven proberen schaal te vergroten, kleinere stoppen of proberen te diversifiëren. Zij ondernemen in zorg, toerisme of allebei. Het zoeken naar nieuwe inkomensbronnen kan zowel positieve als negatieve effecten (bijdrage aan eigen identiteit) hebben op het landschap (verrommeling). Hetzelfde geldt voor vrijkomende agrarische bebouwing. Door sloop kan mogelijk een storende invloed op het landschap ongedaan worden gemaakt. Anderzijds bestaat het gevaar dat karakteristieke bedrijfsbebouwing zal verdwijnen.

Meer dan de helft van wat Nederlanders eten komt uit het buitenland. Door de liberalisering van de wereldhandel neemt dit alleen maar toe. De vraag naar biologische voedingsproducten is in Nederland groter dan het aanbod. Dit vraagt om een toename van regionale productie en biedt ook kansen voor Steenwijkerland. Op termijn is het goed mogelijk dat de energieprijzen gaan stijgen waardoor het transport van o.a. voedsel via vliegtuig en boot duurder wordt. In hoeverre zijn er kansen voor regionale voedselstrategieën?

Het stijgende aantal vrijkomende agrarische bedrijfsgebouwen kan leiden tot leegstand, verval en verpaupering in het landelijk gebied. De

vrijkomende bebouwing bevindt zich vaak in een natuurlijk, landschappelijk en/of milieukundig kwetsbare omgeving en heeft vaak een voor de streek karakteristiek uiterlijk. Tegenover het steeds vaker vrijkomen van agrarische bedrijven, staat tegelijkertijd een groeiende belangstelling om percelen in het buitengebied voor verschillende andere functies te gebruiken. Immers, het buitengebied vormt een aantrekkelijke woonomgeving en heeft een aantrekkingskracht op toeristen.

Bron: Beleidsnotitie bestemmingsplan buitengebied Steenwijkerland (2012)

Bron: Trendbureau Overijssel, Toekomstverkenning Landbouw (2010)

Bron: ruimte voor boeren: twee toekomstbeelden voor landschap en landbouw in Overijssel 2030 (2010)

Groeiende natuureconomie

Het openstellen van natuurgebieden voor publiek levert aanzienlijke groei van banen en bestedingen op. Ook de waarde van huizen in en rond natuurgebieden liggen aanzienlijk hoger dan die van vergelijkbare huizen in een niet-groene omgeving. Toegevoegde waarde, die er zonder de natuur niet was geweest. Met als bijkomend belanghebbend feit, dat de kosten vaak veel lager zijn dan deze baten. Natuurgebieden zijn daarmee als het ware zowel ecologische als economische infrastructuur.

Bron: Triple E: nieuwe natuur, nieuwe economie (2009)

Binnenlands bestuur, Openstellen natuur versterkt lokale economie (2012)

Politiek

Van verzorgingsstaat naar participatiestaat

Veel maatschappelijke opgaven zijn dermate complex en de sturingsmacht van de overheid dusdanig beperkt, dat de overheid het niet alleen kan oplossen. Het beroep op zelfredzaamheid wordt extra gevoed vanuit een overheid die zich om economische beweegredenen genoodzaakt voelt de verzorgingsstaat af te bouwen. Er ontstaat een nieuwe balans tussen overheid, maatschappelijk middenveld, de private sector en inwoners.

Met de ombouw van de verzorgingsstaat naar een participatiesamenleving komen veel verantwoordelijkheden bij de samenleving terecht. Dat geldt voor zorg, maar bijvoorbeeld ook voor het verenigingsleven of de openbare ruimte. Die ontwikkeling doet zich voor op het moment dat traditionele sociale structuren in dorpen veranderen. Er zijn meer dan vroeger 'nieuwkomers'. Het nabuurschap is meer een keuze dan een noodzaak, en verandert daardoor. Vrouwen participeren steeds meer in het werkproces. Deze ontwikkelingen betekenen iets voor de mogelijkheid om zorg te bieden aan de buurman of familie. Er zal een nieuw 'noaberschap' komen. De vraag is of, en hoe, de overheid dit kan organiseren.

Tegelijkertijd dreigt ook nieuwe ongelijkheid. Burgers zonder groot netwerk en weinig financiële draagkracht dreigen in de toekomst buiten de boot te vallen en in plaats van meer zelfredzaam, juist afhankelijk te worden van de mogelijkheden en beperkingen van familie, vrienden en burens.

Dit vraagt van de overheid om – zeker in het begin - veel met pilots en experimenten te werken en te leren van ervaringen van andere gemeenten, overheden en partners. En de overheid dient bovenal een vangnet te blijven bieden voor de minder-zelfredzamen en zwakkeren in de samenleving.

Participatiesamenleving in de openbare ruimte kan vorm krijgen doordat mensen zelf plantsoenen onderhouden en opruimen.

Trendbureau Overijssel, Trendverkenning toekomst van de dorpen (2009)

Politieke representativiteit

De politieke representativiteit van het openbaar bestuur verandert. Tijdens de verzuiling werden de belangen van de burgers vertegenwoordigd door maatschappelijke organisaties en politieke vertegenwoordigers uit de bijbehorende zuilen. Met de ontzuiling werden de banden van burgers met hun vertegenwoordigers losser, wat tot grotere bestuurlijke afstand leidde. De afnemende partijbinding, toenemende electorale volatiteit en de opkomst van de mondige burger vragen om een nieuwe invulling van politieke representativiteit. Eens in de vier jaar verkiezingen wordt niet meer als voldoende legitimerend geacht. Burgers willen meer invloed op beleid dat hun aangaat.

De lage opkomst bij verkiezingen en de moeite van verschillende politieke partijen om vertegenwoordigers te vinden die plaats willen nemen in de raad geeft extra reden na te denken over politieke representativiteit.

Bovens, et al. Openbaar Bestuur. (2007)

Decentralisatie

Het aantal taken van de lokale overheid neemt toe. Op het gebied van zorg worden gemeenten geheel verantwoordelijk voor de activiteiten op het gebied van ondersteuning, begeleiding en verzorging. Gemeenten wordt een zeer ruime beleidsvrijheid gegeven met betrekking tot de concrete invulling van deze gedecentraliseerde voorzieningen. De jeugdzorg wordt in 2015 gedecentraliseerd naar gemeenten. Corporaties komen onder directe aansturing van gemeenten.

De achterliggende gedachte van decentralisatie is dat gemeenten deze taken efficiënter en goedkoper kunnen uitvoeren. Lokale overheden kunnen beter inspelen op de behoeften van de individuele burger doordat gemeenten directer in contact staan met de samenleving.

De eisen aan gemeenten nemen toe, terwijl de mogelijkheden te sturen afnemen. Gemeenten zitten in een interventiefuik. De inbreng van burgers en maatschappelijke organisaties wordt steeds belangrijker om beleid te vormen en uit te voeren. Voor gemeenten betekent dit dat de verhoudingen met externe partijen verandert. De gemeente moet zich meer als netwerkorganisatie opstellen. In de bedrijfsvoering en in samenwerking met de partners heeft de gemeente gekozen zich voortaan als regiegemeente op te stellen.

VNG Factsheet decentralisatie(2012)

Bezuinigingen

Verwacht wordt dat bezuinigingen de komende jaren doorzetten. Landelijk wordt gesproken over een korting op de algemene uitkering tussen de 15 en 20%. De meerjarenbegroting is hiermee niet meer sluitend.

Jarenlang heeft Nederland geprofiteerd van gasinkomsten. Mede door deze inkomsten heeft Nederland de verzorgingsstaat kunnen opbouwen. Deze inkomsten gaan de komende jaren afnemen.

Schaalvergroting en schaalverkleining

In de zorg, het onderwijs, de politie en bij het lokale bestuur lijkt schaalvergroting nog altijd de dominante trend. Het aantal gemeenten door herindeling is bijvoorbeeld sterk afgenomen.

Tegelijkertijd is er sprake van een tegengestelde beweging van schaalverkleining. Schaalverkleining ontstaat vooral vanuit de samenleving zelf. Er is meer aandacht voor kleinschaligheid, het individu, specifieke doelgroepen, groepsverbanden, voor lokale verschillen en culturele diversiteit. In de zorg komt dit bijvoorbeeld tot uitdrukking in de buurtzorg. Ook buurtbudgetten zijn een voorbeeld van schaalverkleining. De tegenstroom is ook voelbaar bij het kleinbedrijf: kleine aannemers vragen gemeenten om in kleine kavels aan te besteden, zodat er ook nog een markt voor deze categorie blijft bestaan.

